

«...Збіг внутрішніх (психосоціальних) передумов і зовнішніх, в тому числі природних, стимулів прояву соціальної активності спільноти, цілком вірогідно, можуть спричинити соціальне зростання в Україні, яке автори, власне, й називають Українським дивом».

Мішель Маффесолі,
Почесний професор Університету Париж-V
імені Рене Декарта (Сорбонна),
член Науково-дослідницького інституту Франції

«...Визначена авторами дослідження специфіка українського коду культури («золотий переріз») обумовлює медіанну психосоціальну культуру України, яка надає їй унікальну можливість виконувати в сучасному світі роль посередника, комунікатора, третейського судді у вирішенні проблем, що виникають у відносинах між різними цивілізаціями».

Л. В. Сохань,
доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАН України

«За бурхливими подіями повсякдення, живучи від однієї виборчої кампанії до іншої, важко тримати в полі зору оптимістичну перспективу. Ми самі створюємо своє майбутнє кожним своїм рішенням. Тому сьогодні майбутнє є здебільшого рухливим і мінливим...

І мабуть не випадково – адже образ майбутнього, що виникає з сьогодення, ґрунтується на 84-х моніторингових дослідженнях "Української школи архетипіки", здійснених за авторськими методиками протягом 1992–2017 рр., – автори монографії стверджують, що період 2019–2021 рр. може стати часом справжнього Українського дива. Ну що ж, поживемо – побачимо!».

О. В. Сүший,
доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач лабораторії методології психосоціальних
і політико-психологічних досліджень,
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

Е. Афонін, А. Мартинов
УКРАЇНСЬКЕ ДИВО від депресії до соціального оптимізму

УКРАЇНСЬКЕ ДИВО
від депресії до соціального оптимізму

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

Кафедра публічної політики
та політичної аналітики

Е. Афонін, А. Мартинов

УКРАЇНСЬКЕ ДИВО: від депресії до соціального оптимізму

Київ
Видавничий дім
«Києво-Могилянська академія»
2019

У монографії концептуалізовано результати багаторічних теоретичних і моніторингових досліджень Української школи архетипіки (1992–2018), у яких використано авторські архетипні методики діагностики трансформаційних змін української свідомості. На основі узагальнення отриманих даних та закономірно очікуваних стрибкоподібних якісних змін у суспільній свідомості, сформульовано оптимістичний прогноз найближчого розвитку України. Розкрито роль позитивного мислення для взаємодії людей в умовах сучасного «токсичного» інформаційного середовища. Здійснено спробу відшукати в нинішньому надмірному песимізмі джерела соціального оптимізму, нових колективних смислів та передумов сталого розвитку України в новітній, глокалізованій, системі людства.

Адресовано всім, хто прагне змінити себе і світ на краще.

*Схвалено рішенням вченої ради НАДУ при Президентові України
(протокол № 264/10-9 від 29 листопада 2018 року)*

Серія «Відкрита дослідницька концепція»
Випуск 18

Рецензенти

Маффесолі М., почесний професор Університету Париж-V імені Рене Декарта (Сорбонна)

Сохань Л., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України

Суший О., доктор наук з державного управління, завідувач лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Книжку підготовлено в межах наукової роботи «Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків, розділ 1: Оцінювання можливостей та виклики розвитку окремих (ключових) сфер діяльності та ринків (2018 р.)»

(шифр 12.30.03; за Постановою Бюро відділення економіки НАНУ від 24.07.2018, Постанова № 81, Протокол № 10, КІПКВК 6541230)

© Афонін Е., Мартинов А., 2019
© Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019
© Остапов О., художнє оформлення, 2019

NATIONAL ACADEMY
FOR PUBLIC ADMINISTRATION
UNDER THE PRESIDENT OF UKRAINE

Department of Public Policy
and Political Analytics

E. Afonin, A. Martynov

UKRAINIAN MIRACLE

From Depression
to Social
Optimism

Kyiv
Kyiv-Mohyla Academy
Publishing House
2019

*Approved by the Academic Council of the National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine
(Minutes No. 264/10-9 of November 29, 2018)*

Series «Open Research Concept», Issue 18

Reviewers

Maffesoli M., Honorary Professor of the Rene Descartes Paris-V University (Sorbonne)
Sohan L., PhD., professor, corresponding member of National Science Academy of Ukraine,
recipient of the State Honorary Award for Science and Technology
Sushyi O., Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Philosophy, Head of the Laboratory
of Methodology of Psychosocial and Political-Psychological Studies of the Institute of
Social and Political Psychology of NAES of Ukraine

*The book is a part of the broad study “The Modernization of Economic Policy of Development of
Various Areas of Activities and Markets, part I: Assessments of
Opportunities and Challenges in Development of Individual (Key) Spheres of Activities and
Markets (2018)” (cipher 12.30.03; the Resolution by the Bureau of the Department of
Economic of the National Academy of Sciences of Ukraine adopted on 24.07.2018,
Resolution No. 81, Minutes No. 10, KPKVK 6541230)*

Afonin E., Martynov A.

A94 Ukrainian miracle: From Depression to Social Optimism. Kyiv : Kyiv-Mohyla Academy
Publishing House, 2019. 296 s. (Series «Open Research Concept». Issue 18).

ISBN 978-966-518-756-1

The monograph conceptualizes the results of many years of theoretical and monitoring studies conducted by the Ukrainian Archetype School (1992–2018) that used the archetype diagnosis methodology to explore transformative changes in views and attitudes of Ukrainians. The monograph formulates an optimistic prognosis for the immediate future in the development of Ukraine on the basis of generalizations of the analyzed data that justify expectations of qualitative transformational leaps in public consciousness that are anticipated in the near future. The monograph examines the impact of positive thinking on human interactions under the current conditions of “toxic” informational environment. In its examination of the current excessive pessimism the monograph identifies the sources of public optimism, new collective meanings, and preconditions for the stable development of Ukraine in the modern globalized system of human civilization. The study seeks to encourage individuals to change themselves and the world for the better.

Addressed to anyone who seeks to change themselves and the world for the better.

UDC 316.64(477)(02)

ЗМІСТ

ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДИВА (замість вступу) . . .	7
--	---

Розділ 1. ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ПОЗИТИВНОГО МИСЛЕННЯ І РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА.	22
---	----

Загальносоціальний та індивідуальний смисли.	22
--	----

Інформаційний складник трансформаційних процесів.	36
---	----

Досвід трансформації і суспільні інтереси.	48
--	----

Розділ 2. СОЦІЕТАЛЬНЕ КОРИННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОПТИМІЗМУ.	75
--	----

Розділ 3. НОВІ КОЛЕКТИВНІ СМИСЛИ І СМИСЛОВА ТВОРЧІСТЬ	87
---	----

Криза процесу глобалізації і пошук нових смислів	105
--	-----

Україна у новому міжнародному середовищі	118
--	-----

Світова система. Дезінтеграційні процеси і ризики дестабілізації	132
--	-----

Європейський Союз і Україна: між популізмом і націоналізмом	155
---	-----

Український шлях у Європу та її інтереси в Азії.	186
--	-----

Глобалізація versus глокалізація	193
--	-----

ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО, ЩО ВИНИКАЄ ІЗ СЬОГОДЕННЯ (як висновки).	200
--	-----

ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ	217
-----------------------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	232
-------------------------------------	-----

ДОДАТКИ. МОНІТОРИНГ СОЦІЕТАЛЬНИХ ЗМІН: УКРАЇНА (1992–2018), РОСІЯ (2010–2011), БІЛОРУСЬ (2010–2013).	239
--	-----

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.	274
---------------------------	-----

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	278
-------------------------------	-----

CONTENT

MODERN UKRAINIAN MIRACLE PHENOMENON (preface)	7
Chapter 1. IMPORTANCE OF POSITIVE THOUGHT AND ROLE OF INFORMATIONAL REALM	22
Social and individual senses.	22
Informational component of transformation process.	36
Experience in transformation process and public interests	48
Chapter 2. SOCIETAL ROOTS OF SOCIAL OPTIMISM	75
Chapter 3. NEW COLLECTIVE MEANINGS AND CREATIVITY MEANING	87
Globalization crisis and search for new meanings.	105
Ukraine in a new international environment.	118
World system. Disintegration processes and destabilization risks . .	132
European Union and Ukraine: between populism and nationalism	155
Ukrainian path to Europe and its interests in Asia	186
Globalization versus glocalization	193
FUTURE, EMERGING FROM PRESENT (as a conclusion)	200
CONCEPTUAL APPARATUS	217
REFERENCES.	232
SOCIETAL CHANGES MONITORING APPENDICES: UKRAINE (1992-2018), RUSSIA (2010–2011), BELARUS (2010-2013)	239
INDEX OF NAMES.	274
INDEX OF SUBJECTS	278

ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДИВА (замість вступу)

У перші десятиріччя ХХІ ст. здається, що усе можливе закрутилося у негативному вирі реформ, не залишаючи жодного шансу для оптимізму чи будь-яких сподівань на краще. В Україні оселилися масовий психоневроз і депресія, які свого часу пробудили Чорнобильська катастрофа (1986) та війна СРСР в Афганістані (1979–1989), а сьогодні множать суспільно-трансформаційні реформи (1991–2019), анексія Криму (2014) і російсько-український конфлікт на Сході України (з 2014). За таких умов будь-яке поліпшення в країні сприйматиметься не інакше як диво. Хоча, як слушно зазначає колишній державний секретар США Кондоліза Райс, «питання не в тому, щоб створити ідеальні обставини, а в тому, як рухатися вперед за складних умов» [46, с. 17].

Натомість нашому руху вперед заважає загальний образ політики, що сприймається в Україні не як сфера людської діяльності, спрямована на вирішення суспільних проблем за допомогою державних і недержавних інституцій, а як форма реалізації волі та інтересів нової-старої керівної еліти, яка фактично втратила зв'язок із суспільством, хоча

й продовжує його декларувати, вперто не помічаючи, що за останні п'ятнадцять років, починаючи від Помаранчевої революції (2004), суспільство кардинально змінилося.

І все ж країна рухається шляхом суспільних реформ, набираючи ознак «європейської постмодерності», а релятивізм як методологічний принцип відносності стає вже ознакою не лише фізичного – матеріального (зокрема соціального) – світу. Він поширює владу і на внутрішній – психологічний – світ людини, а з прогресією кількості «самодостатніх» людей, розширенням меж їх «атомізації» перекидається на суспільну систему загалом, перетворюючи її природу з однорідної (гомогенної) на різнорідну (гетерогенну).

Нову суспільну природу переконливо підкреслює нещодавня заява ізраїльсько-американського лауреата Нобелівської премії з економіки Деніела Канемана. Він, зокрема, вибачився перед своїми численними прихильниками за неможливість достовірно підтвердити прикладну базу соціально-психологічних досліджень поведінкової економіки на матеріалах так званого праймінгу, тобто констатації факту, що символи впливають на поведінку, навіть якщо на них не спрямовано свідомої уваги [39]. Нemoжливість повторення більшості соціально-психологічних експериментів у сучасному соціальному світі дає підстави констатувати відносність отриманих даних. Зрештою, будь-яка соціальна система функціонує інакше, аніж зазвичай, якщо за нею спостерігати. Людина не просто віддзеркалює зовнішню дійсність – вона її переживає.

Особливо непередбаченими за цих обставин є колективні уявлення та групове несвідоме. Безперервний нині вплив на масову свідомість негативної інформації суттєво обмежує оптимістичні настрої в суспільстві, а головне – виснажує енергію соціальних дій. Натомість оптимізм (від лат. *optimus* – найкращий) виявляє себе як світосприйнят-

тя, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою у краще майбутнє, в успіх [40, с. 851]. На нашу думку, оптимістичні суспільні настрої властиві римській античності, просвітництву Середньовіччя й сучасному постмодерну так само, як і філософія позитивізму. Просвітництво, на думку Іммануїла Канта, вчить не бажати зла собі й не чинити зла іншим.

Сучасна постмодерна критика позитивізму, порівняно з критикою доби Просвітництва, дещо обмежує потенціал здорового оптимізму, звільняє його від ілюзій, тим паче від віри у диво. За цих обставин, здається, оптимістами можуть бути лише «диваки» або «дивакуваті» люди-одинаки. Німецький філософ Мартін Гайдеггер найбільшим дивом вважав буття взагалі. Людина розумна формувалася переважно несвідомо у процесі відкриття зовнішнього середовища. Завдяки цьому накопичувалися зайві з біологічного погляду, але важливі для суспільної культури здібності до конструювання символічної картини світу.

Отже, людський світ був не лише часткою космологічного або пізнавального світу спостерігача, що виявлявся зовні як «річ у собі». Він ставав відносним до самого автора-спостерігача, який наділяв смыслом навколишнє середовище. Аби стати за таких умов переконаним оптимістом, треба задовольнити свої фізичні потреби, потреби у безпеці, співробітництві, повазі до себе, самоактуалізації. На цій піраміді потреб американця Абрагама Маслоу історично вибудовувалися різні цивілізації. Зрештою, цього б не сталося, якби культура оптимізму не була способом забезпечення основних потреб людини. Як зазначав француз Рене Декарт, у нашій повній владі перебувають лише наші думки. Тому менталітет не дається з народження, а культивується як спосіб мислення, навички світосприйняття та характер емоційного життя.

Звичайно, песимісти звертають увагу на те, що однобічна орієнтація на науково-технічний прогрес руйнує природні засади культури оптимізму. Сучасна людина дедалі гірше контролює власні бажання, втрачає духовну єдність із природою, потрапляє під владу нею ж створених технічних, економічних і політичних систем. Водночас сучасна (постмодерна) суспільна система розвивається не лише на основі ринкової економіки, раціональних очікувань, публічної політики чи інформаційно-комунікативних технологій, а й на специфічному менталітеті, почуттях, цінностях та інтересах.

Відповідно, якщо раніше Чужий / Інший сприймався як потенційний ворог, що автоматично вмикав людський механізм страху / агресії, то з еволюцією цивілізації Чужий сприймається вже диференційовано. За часів мирного існування Чужий ідентифікується з погляду його поведінкової специфіки, а зона небезпеки виникає лише в разі порушення загальноприйнятих суспільних норм моралі. Втім, під підозрою залишається внутрішній світ Чужого з погляду його цінностей, мотивів та інтересів. Той же, хто прийшов до себе (сформував свій ідентитет, заснований на індивідуальних цінностях), пишається своєю культурою, не боїться Чужого і виявляє до нього довіру й повагу.

Натомість, на думку російського громадського діяча Максима Шевченка, «точкою складання сьогодні в Росії є не позиція тої чи тої політичної партії, а позиція щодо прийняття чи неприйняття іншого, яка несе ключовий момент у розумінні нинішньої ситуації в Росії» [63] (та загалом на пострадянському просторі. – *уточнення Авт.*).

Суть цієї думки розкриває психосоціальний феномен конформізму, або надмірного прийняття реального стану речей, яке, як засвідчують дані моніторингових досліджень Української школи архетипіки, властиве нинішньому патопсихологічному стану російської суспільної свідомості.

Певним її відображенням в Україні став Антимайдан як політичний феномен тієї частини українського суспільства, яка перебуває під впливом російської культури чи її радянської спадщини.

Водночас антиподом конформізму є нонконформізм як феномен надмірного неприйняття реального стану речей. Цей феномен сповна виявив себе в Україні у подіях Майдану 2013–2014 років. Обидва ці феномени (конформізм і нонконформізм) – вияви патопсихологічного стану, що, за даними моніторингових досліджень, опанував пострадянський простір, починаючи з 2006 року. Є певні очікування, що найближчим часом Україна вийде з патопсихологічного стану, кризова ситуація вгамується і країна перейде до режиму сталого розвитку. Зазначена ймовірність пов'язана зі стрибкоподібним зростанням кількості «самодостатніх українців» (з нинішніх 26 % до 40 %). Основними факторами такого зростання є: висока динаміка суспільних реформ, анексія Криму, війна на Донбасі та погіршення екологічної ситуації в країні.

Досягнення доби глобалізації «розігріли» світ до небезпечної межі. Ознакою цього стали перманентні технічні й екологічні катастрофи, фінансово-економічні кризи, терористичні акти, навіть комп'ютерні віруси. Безпеку простіше гарантувати у порівняно автономних господарських і культурних системах локального характеру.

Зрештою, технології здійснення влади змінювалися паралельно зі змінами комунікативних медіумів людини. Слово – медіум комунікації не просто між людьми, а й між світами – сучасним і минулим. Розум не займає в суспільному просторі привілейованого місця. Змінюється стратегія влади, яка вже не претендує на монополію насилля й заборон, а намагається функціонувати як техніка управління життям у формі порад і рекомендацій спеціалістів.

Французький філософ Мішель Фуко звернув увагу на паралелі між політичним життям пізньої Римської імперії і нашою епохою занепаду контрольних функцій національних держав, становлення транснаціональних фінансово-економічних та інформаційних систем. У загальних рисах ці паралелі стосуються нівелювання ролі інтелектуального життя, виховання, заснованого на переданні особистого досвіду від учителя до учня, натомість розвитку орієнтованих на видовища форм управління колективним несвідомим тілом натовпу. Суспільство за допомогою реклами намагається керувати не ідеями, а бажаннями людей. Сьогодні дикі видовища епохи занепаду Римської імперії представлено на телебаченні та в Інтернеті. «Суспільство спектаклю» було відоме ще в пізній Римській імперії, але воно зазнало краху від варварів, які не були зачаровані політичною семіотикою Риму. У цьому полягає слабкість споживацьких суспільств, які на нове «Велике переселення народів» реагують неоднозначно.

Формою розриву еволюційного розвитку є соціальні революції. Парадокс соціальної революції полягає в тому, що її результати спочатку викликають непевність і страх. Соціальна революція дезорієнтує сталі соціальні інститути, під якими американський економіст Дуглас Норт розуміє правила гри, що «структурують стимули» [68, с. 14]. Адже, як пише Кондоліза Райс, «найістотніше для переходу до демократії – це створення інститутів і те, як швидко вони впорядковують поведінку людей» [68, с. 18].

Об'єктивні статистичні дані, які характеризують соціально-демографічну й класову структуру українського суспільства, відсутні. Останній перепис населення 2001 року було здійснено до доби революційних подій 2004-го і 2013–2014 років, які радикально змінили всі ці показники.

2016 року група фахівців Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку (<http://wdc.org.ua/>), який працює під егідою Міжнародної ради з науки при НТУУ «КПІ», подали сценарний варіант розвитку України до 2020–2030 років. Зокрема на період до 2020 року «оптимістичний сценарій» оцінювався з імовірністю 15 %, сценарій «консервування кризи» – 50–60 %, сценарій «суверенний дефолт» – 30 %, «колапс» – 5 % імовірності. Натомість щодо реалізації сценаріїв до 2030 року, то сценарій «збалансований розвиток» оцінювався з імовірністю 3 %, «чужа суб'єктність» – 25 %, «сіра зона» – 15 %, «дезінтеграція» – 3 % [53, с. 1].

У глобальному вимірі світової історії ми сучасники завершення відразу декількох циклів. По-перше, мова йде про четвертий цикл накопичення та відтворення капіталу, по-друге, добігає кінця другий цикл світової гегемонії США, по-третє, завершився четвертий «кондратьєвський» цикл індустріальної економіки (перший стартував у 1780-х роках, останній – 1945 року), по-четверте, пішла вгору хвиля революції цін. Американський соціолог Іммануїл Валлерстайн зазначив, що «довжина “хвиль Кондратьєва” збільшилась, але в результаті цього самі кризи стали набагато могутнішими й більш руйнівними та катастрофічними за наслідками» [12, с. 66].

Майбутнє невідоме і, на перший погляд, невизначене. Реальністю стає майновий апартеїд. Глобальна транснаціональна економіка взагалі не приймає патерналістських держав. Наразі лише іслам декларує себе альтернативою суспільству споживання.

Кумівський капіталізм, що апріорі не може бути чесним та ефективним, тотальна корупція, що проростає архетипами історичного минулого, – все це, схоже, стає непоборною перешкодою на шляху до суспільного багатства. Часто здається, що особливістю національної кадрової політики

є призначення на державні посади розумних, вихованих і скромних людей. Скромні не повинні хвалитися накраденим, виховані не мають помічати, як крадуть скромні, а розумні мають корегувати недоліки скромних і недосить вихованих, аби не хвилювати народу. Проблема полягає у відсутності української меритократичної еліти, тобто еліти якості, яка має позаекономічні мотиви діяльності та спрямована на самореалізацію, набуваючи економічних благ завдяки такій самій актуалізації.

Але найбільшого спротиву нове зазнає від усевладдя бюрократії та відсутності правових гарантій недоторканності приватного життя й приватної власності, зокрема інтелектуальної. І хоча інновації задекларовано як основу нового життя, здебільшого їх розглядають в економічній, науково-технічній та інституційній площинах. Їхній людський вимір і архетипне джерело соціально-інституційного зростання все ще залишаються поза людською увагою і поки не дискутуються.

Передумовою ж соціального, зокрема економічного, зростання у нових, раціональних, умовах сучасності справедливо визнають індивідуальну людську свідомість, інноваційні ідеї та систему індивідуальних і суспільних цінностей. Однак і в цьому не відведено належного місця психологічному чиннику. Тож потрібно змінити на користь останнього зміст суспільно-політичної дискусії. Інакше знову й знову перемагатиме волонтаристське прагнення до влади, не обтяжене сумнівами у своїй правоті та моральними дилемами. «Безпека немовби скасовується, адже кожен може стати жертвою, а телевізійний або в Інтернеті перегляд новин підтримує стан тривоги без перспектив досягнення миру і без перепочинку» [28, с. 11].

«Сучасне українське суспільство, – пише доктор соціологічних наук Ігор Руценко, – набуло рис “кримінального

суспільства” як різновиду капіталістичної системи, що зустрічається в країнах третього світу, де громадське життя включає численні елементи кримінального як форми соціального» [49, с. 4]. Справді, «закономірним наслідком деіндустріалізації стали зростання безробіття, поява нових форм зайнятості (самозайнятість, неповний робочий час), трудова міграція» [2, с. 40].

Новини скорочуються до розміру Інтернет-твіту. Складну ідею намагаються стисло викласти у короткому відеокурсі самонавчання на YouTube. Погляди людей часто й незримо структуруються навколо вже знайомих кліше, на які накладається аналіз новин. Такі кліше-стереотипи дедалі більше тяжіють до перетворення на нові міфи. Самоактуалізація передбачає повне розкриття людиною своїх талантів, схильностей і, зрештою, призначення. В Україні не вистачає реальних справ, а не ідеологій, якщо під ідеологією розуміти світогляд, який відображає політичні інтереси.

«Політичною свідомістю соціального класу є система ідеологічного відображення його представниками свого соціально-економічного та політичного становища у суспільстві, адекватне розуміння своїх соціальних інтересів та шляхів досягнення своєї соціальної суб'єктності» [48, с. 4].

Станом на 2017 рік домінантними були такі оцінки психологічної атмосфери в українському суспільстві: «байдужість – 13,8 %, агресія – 15,6 %, безвихідь – 16,1 %, розгубленість – 21,4 %, відчай – 21,8 %, надія – 22,8 %, обурення – 26 %, страх – 27,2 %, напруженість – 32 %, розчарування – 34 %, тривога – 37,4 %, беззахисність – 39,5 %, бажання змін – 40,7 %» [23, с. 49].

В українській національній ментальності присутні європейські настанови й цінності. Характер народу формується історично під впливом політичних, економічних,

культурних умов його існування. До того ж, що суперечливіша національна історія, то суперечливіший національний характер. Звичайно, національний характер – це не так об'єктивна, як символічна реальність, яка відтворюється за допомогою соціальних механізмів родинної та інституційної соціалізації від покоління до покоління.

Так, українцям притаманні хазяйновитість, консерватизм, миролюбність, сміливість, волелюбність, демократичність, духовність, сентиментальність, містицизм, хитрість, самовілля, оптимізм, розвинене почуття гумору, повага до жінки й родини [53, с. 12]. А також провінційність, занижена самооцінка, наївність, недбалість, замкненість у своїй групі, нестача цілеспрямованості, скупість, неповага до себе і до інших, анархічність, непослідовність, прагнення служити двом панам, слабка допитливість, зневага до здоров'я, авантюризм [53, с. 13].

Кількість людей із неврівноваженою психікою закономірно зростає в умовах соціально-політичної нестабільності. Простежується певна неадекватність у сприйнятті самих себе. Доброта, відкритість, щирість, терпіння перекриваються лінощами, безвідповідальністю, хамством, заздрісністю. Вольові, інтелектуальні та емоційні характеристики слабко представлені як серед позитивних, так і серед негативних якостей.

Зокрема мова йде про різне світосприйняття, невизнання авторитетів, неспроможність стратегічного планування майбутнього, релігійну толерантність, свободу, доброзичливість, взаємну підтримку, кмітливість. Державний патерналізм у стабільний період буття призводить до інфантильності суспільної свідомості. Люди більше не цінують благ, створених зусиллями старших поколінь, а суспільство загалом втрачає політичну волю, необхідну для сталого розвитку.

Існують узагальнені характеристики стану масової свідомості. Їх традиційно розкриває громадська думка. Але є й новітні – архетипні виміри колективного несвідомого, озвучені швейцарцем Карлом Юнгом майже століття тому (1919). Цей аспект моніторингових досліджень Української школи архетипіки зафіксував напередодні Помаранчевої революції (2004) народження в українському суспільстві когорти (прошарку) самодостатніх людей. Нереалізовані політиками високі суспільні очікування обернулися руйнацією (2006) процесу розвитку «самодостатності» українства. Утворена своєрідна пастка спричинила патопсихологічний стан суспільної системи.

На початок 2012 року «загальний рівень довіри громадян до держави в цілому і до окремих інститутів є вельми низьким; переважна більшість українських громадян не висловлюють повної довіри до жодного соціального суб'єкта; загалом населення визначає рівень довіри до держави приблизно як такий самий, що й довіра з боку держави до нього; більшість українських громадян переконані, що жоден інститут не захищає їхніх прав та інтересів» [34, с. 49–50]. Не дивно, що після цього стався Євромайдан – Революція гідності. «В українському суспільстві існує кластер осіб, котрі є носіями цінностей, що їх можна назвати “постматеріалістичними”» [41, с. 157].

Має відбутися соціально-психологічний прорив не просто від матеріального до ідеального (постматеріального), а до нової якості життя. Цьому має сприяти соціальне середовище, у якому змінюватиметься індивідуальна поведінка. Ментальні розломи проходять не лише через соціальні прошарки й регіони: вони існують в окремо взятій індивідуальній свідомості. Якщо людина постійно прокручує в голові потенційно катастрофічну ситуацію, вона обов'язково «матеріалізується» і стане реальністю.

Проблемою залишається становлення української ідентичності, вільної від будь-яких символів тоталітаризму. Відповідно до відомого принципу Паркінсона, бюрократія не вирішує проблеми, а освоює ресурси та користується політичними технологіями. Проект – це не політичний піар, а форма існування нації, осмислена елітою і прийнята народом. Як правило, проект антигуманний, жорсткий і не-політкоректний. Не може бути культурної незалежності без політичного суверенітету.

Британський соціолог Зигмунт Бауман, характеризуючи сучасність, вказував на її плинність. Не меншою мірою ця плинність притаманна сьогодні термінам, які, напевно, «жартують над смислами». Глухий кут з'являється, коли ядро колективних уявлень масової свідомості вкладено у прокрустове ложе категорійного апарату. Змінюється ставлення держави до людей і людей до держави. Ставлення людей одне до одного стає дедалі іншим. Трансформуються правила, згідно з якими треба діяти, аби досягнути життєвого успіху. Мінливими стають головні життєві цінності людей, їхні уявлення про те, що добре і що погане, а також суспільні ідеали та взірці життєвого успіху.

Криза епохи постмодерну зруйнувала світові проекти, зокрема комуністичний проект світової революції та навіть схожий за геополітичними амбіціями демократичний проект США. Зрештою, роль «світового шерифа» завжди невдячна. Якщо вести мову про позитивність або негативність тих чи тих проектів, то все залежить від погляду. Наприклад, у країнах Латинської Америки Колумб не такий герой, як у Європі. Для латиноамериканців конкіста – це страшна сторінка історії, а не прорив до європейської цивілізації.

Зрештою, наївно весь час обговорювати, що робити, не відповідаючи на банальне запитання, хто саме це буде

робити. Повсякденна діяльність не потребує проектного підходу. Не може бути суб'єкта без проекту і, відповідно, проекту без суб'єкта. Проект – це виклик дійсності. Якщо країна не керує собою сама, нею керують інші держави. Проект – це діяльність, яка виходить за межі можливого. Бюрократична оптимізація – це не проект. Проект – це завжди історичний проект. Проект – це соціокультурна, а не геополітична конструкція. Проект – це самопожертва, яка мобілізує величезну людську енергію. Однак справжній проект – це розкол суспільства і громадянська війна. Коли суспільство намагаються штучно консолідувати навколо непевного проекту, тоді проектний модус політики втрачається й перетворюється на феномен симулякру, розсипається в опортунізмі та еkleктиці, у внутрішньому конформізмі та колабораціонізмі.

Суб'єктами проекту модерну є нації. Саме модерні нації є суб'єктами процесу модернізації. «Революції є ознакою модерну, своєю чергою, модерн є продуктом революцій. Революції трансформують фундаментальні засади соціального та культурного ладу, реструктуруючи взаємодію центру та периферії, формуючи новий тип соцієтальної трансформації й нову цивілізацію модерну. Отже, модернізація є революційним процесом підриву та зміни наявних інституцій». Відповідно ознакою перемоги модернізації є «встановлення гнучких і водночас ефективних символічних та організаційних центрів, здатних регулювати зміни» [29, с. 45].

Символи, ідеї, слова, цінності на наших очах формують модерну українську національну ідентичність. Постмодерн – це принципова війна проти проектного модусу людського буття. Раціональна людина не стурбована тим, чи люблять її насправді, чи вірять люди у соціальну справедливість, чи щирими є висловлені почуття. Моральні

цінності не зникають, а застосовуються за місцем рольового призначення. Для емоційної людини невіддільними є осмислення свободи, знання і любові. Задля цього необхідна воля як здатність людини, долаючи перешкоди, досягати поставлених цілей. В ідеалі автономний індивід сам визначає межі своєї свободи та намагається бути незалежним від біологічних, соціальних, національних та будь-яких інших факторів. Однак Батьківщина вимагає патріотизму, родина – патерналізму, професія – аскетичного виконання обов'язків. Унаслідок цього гуманний космополіт, який керується правами людини, неминуче починає конфліктувати з державними інститутами.

У творчості Іммануїла Канта громадянином світу є європеець. До речі, дикість він визначав як незалежність від законів. Утім, за Кантом, мирне співіснування народів досягається не «світовим урядом», а вільним рішенням народів жити в мирі. Кант вибудовував свою філософію, ґрунтуючись на ідеї обов'язку, і свободу трактував як вибір.

Як правило, формулювання нових суспільних цінностей та їх реалізація на практиці – це справа різних поколінь. В ідеалі громадянин має перетворитися з об'єкта владно-управлінського впливу на компетентного споживача послуг, які йому надає ефективний корпус державних і муніципальних службовців без коливань між демократично-авторитарним та анархо-демократичним політичними режимами. Бісмаркові приписують вислів, що навіть із поганими законами, але грамотними чиновниками можна успішно керувати країною. Але якщо чиновники погані, не допоможуть і найкращі закони.

Оптимізму додає метод включеного спостереження, що доповнює наше сприйняття сучасності й повсякденності українського суспільства. Доречно звернутися також до макроаналізу процесів суспільної трансформації з від-

повідним аналізом подій. Але найбільшого оптимізму дасть своєрідна когнітивна карта соцієтальних процесів, які являють собою механізм інтеграції минулого, сучасного і майбутнього.

ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО, ЩО ВИНИКАЄ ІЗ СЬОГОДЕННЯ (ЯК ВИСНОВКИ)

Краще майбутнє завжди було й залишається одним із найбільших прагнень людства. Світові релігії обіцяють праведникам спасіння в наступному Царстві Божому. Щоправда, у XX ст. релігійне бачення історії й місця людини на цьому світі відступало під тиском секуляризованої ідеології прогресу, яка обіцяла створення Царства Божого на Землі. Зокрема в ім'я ліпшого життя прийдешніх поколінь в СРСР майже сімдесят років здійснювався досі наймасштабніший проект соціальної інженерії – побудова соціалістичного суспільства. Водночас історичний процес, навіть незважаючи на теоретичне визнання певних відхилень, уявляли в марксистській парадигмі лінійно спрямованим до кінцевої мети – комунізму. Зараз, спираючись на кризу прогресистської ідеології і практики, історична пам'ять за-свідчує, що нове не обов'язково краще за традиційне.

У контексті циклічної парадигми соціально-історичного процесу ще Екклесіаст зазначав: що було, те й буде, що робилось, те й робитиметься, і немає нічого нового під сонцем. Буває, про щось кажуть: дивись, ось це – нове, але воно вже було у попередні віки, до нас. Немає пам'яті про мину-

ле, і те, що буде, не залишиться в пам'яті у тих, хто прийде після нас. Дійсно, людська свідомість завжди вибірково пам'ятає минуле. До того ж, спотворення історичної реальності завжди починається з виштовхування певних фактів зі свідомої індивідуальної пам'яті до колективного несвідомого. Втрата системності мислення за таких обставин стає одним із симптомів аномії як соціально-психологічного стану, у якому члени суспільства втрачають спроможність бачити ціннісні орієнтири та робити свідомий вибір. Це, на нашу думку, становить одну з найбільших проблем адаптації сучасних соціальних технологій до реалій життя суспільства, яке переживає етап трансформації.

У цьому контексті, за приказкою «Людина – коваль свого щастя», особистість є першоджерелом соціальної інженерії, продуцентом власних технологій ефективної соціальної діяльності. З цього погляду соціальна технологія намагається створити чи оптимізувати впорядкованість у просторі й часі тих чи тих соціальних явищ і феноменів, залучаючи виявлені механізми самоорганізації такого соціального об'єкта. В цьому ракурсі до соціальних наук вводять принципи синергетики, на теоретичному фундаменті якої розробляють нові методологічні засади прогнозування зокрема складних трансформаційних процесів.

У межах механізму історичного розвитку, за моделлю англійського історика Арнольда Тойнбі «виклик – відповідь», формування певної соціальної технології ноу-хау, досягнення визначеної мети передусім залежить від спроможності соціального об'єкта чітко сформулювати ціль, задля якої має працювати соціально-інженерний проект. Цей гіпотетичний проект спочатку народжується як своєрідна трансляція бажаного майбутнього в сучасне. Здатність ставити конкретні завдання з метою організації колективної праці членів суспільства була потрібна вже мезопотам-

ським общинникам, які створювали складну іригаційну систему, та єгипетським фараонам у розбудові своїх пірамід. Водночас технологія знань про майбутнє впродовж усієї писемної історії людства була несистематизованою, хоча здатність передбачати хід подій традиційно вважали божим даром, ознакою харизми певного політичного лідера або історичної особистості.

Дельфійський оракул перед найважливішими подіями сповіщав про їх можливий результат. Тим самим його прогнози набували особливо важливого політичного значення. Він міг маніпулювати найважливішими рішеннями. Тому тривалий час технологія цього знання була таємною не лише з огляду на потребу захисту від профанів та збереження монополії жрецтва на соціальну технологію прогнозу, а й зважаючи на світоглядне ставлення до майбутнього, яке лишалося сакральним. З початком християнської ери інтерес до сакрального прогнозу поширився на всіх членів релігійної общини. Найбільш алегоричним прикладом тогочасної прогностичної літератури є Апокаліпсис Іоанна Богослова.

За часів Середньовіччя, особливо в розпалі боротьби проти відьом, за дар віщування можна було заплатити життям. Водночас історичні діячі часто не наважувались ухвалювати рішення, яких не було погоджено з ворожкою, гороскопом або іншими провіщеннями. Історична література засвідчує, що видатний полководець часів Тридцятирічної війни Альбрехт фон Валленштейн часто ухвалював свої військові рішення відповідно до астрологічного прогнозу. У 80-ті роки ХХ ст. Ненсі Рейган, дружина колишнього президента США Рональда Рейгана, завела штатного астролога Білого дому. Це й не дивно, адже про роль прогнозу в політичній діяльності дуже влучно висловився лауреат Нобелівської премії з літератури, отриманої за власні мемуари, В. Черчилль,

якого нещодавно визнали найвидатнішим британцем. Він, зокрема, підкреслював, що політик мусить передбачати, що відбудеться через рік, п'ять, десять років. А якщо його прогноз не збудеться, він має дати логічну відповідь, чому не так сталося, як гадалося.

За доби Просвітництва з її культом раціонального прогнозування постала з новою силою. Народження науки нової доби, гаслом якої стали слова англійського політика, державного діяча і вченого Френсіса Бекона «Знання – це сила», з настановою на секуляризацію навколишнього світу, стимулювало потребу заклинання демонів історичної долі, підпорядкування історії певним законамирностям, аби зробити її керованою. Нові завдання філософії Карл Маркс висловив у відомому постулаті: «Досі філософи тільки пояснювали світ; завдання ж полягає в тому, щоб змінити його».

По суті, сучасну добу в історії соціальної інженерії започатковує парадигма історичного матеріалізму, пафос якого спрямовано на побудову ідеального суспільства на землі. Саме це прометейське завдання спричинило багато трагічних сторінок історії ХХ ст. Після того, як сімдесят років соціально-інженерного експерименту щодо створення людини комуністичної формації в СРСР зазнали краху, чари глобального комуністичного проекту ослабли. А разом з ними було втрачено довіру до ефективності масштабних соціально-інженерних проектів узагалі.

Хоча не слід забувати, що історичну перемогу Заходу в «Першій холодній війні» було забезпечено завдяки успішній реалізації низки соціально-інженерних проектів під час тотальної психологічної війни проти СРСР. Американські секретні служби, зокрема, розробили зразкові політичні технології, які дали змогу, знаючи слабкі місця ворога, проводити філігранні операції з чіткою метою, точно

влучаючи в ціль. Цей тип соціально-маніпулятивних технологій можна розглядати як застосування влади з метою впливу на поведінку інших, щоб отримати бажану поведінку без розкриття мети, заради якої це роблять.

Аналогічні завдання вирішують іміджмейкери, покликані маніпулювати фактами заради поліпшення іміджу певного суб'єкта. У цьому контексті дедалі популярнішими стають технології соціальної маніпуляції, пов'язані із прихованими впливами на масову свідомість і поведінку людей, щоб примусити їх діяти (або не діяти) в інтересах певних соціальних сил, а отже, і проти власних інтересів. Зокрема, за допомогою «спіралі замовчування» альтернативних поглядів, посилення на сфабриковані опитування громадян прагнуть запевнити в підтримці більшості суспільства потрібної маніпуляторам суспільної позиції.

Вразливість відповідних технологій полягає в тому, що вони, як у казці про голого короля, втрачають ефективність у разі розкриття таємниці фокусу. Тому передумовою їх застосування є посилений контроль за інформаційним полем суспільства – об'єктом реалізації відповідного соціально-інженерного маніпулятивного проекту.

Інший напрям соціально-інженерних проектів традиційно пов'язаний із прикладною соціологією та соціальною психологією. Як правило, соціальні технології, розроблені в цьому контексті, не ставили собі за мету досягнення глобальних завдань, а займалися вирішенням практичних соціальних проблем, наприклад, оптимальної організації праці на підприємстві, створення алгоритму розв'язання конфліктів у малих та середніх соціальних групах. Відповідне соціальне прогнозування здійснювалося з метою вироблення рекомендацій щодо оптимального впливу на прогнозоване явище. *Пошуковий прогноз* з'ясовує те, що найімовірніше відбудеться за збереження сучасних тен-

денцій. *Нормативний прогноз*, пов'язаний з аналізом динаміки зміни бажаного стану явища чи процесу, є предметом соціально-інженерного проекту. Водночас різноманітні соціальні інтереси продукують протилежні уявлення щодо зазначеного майбутнього.

Досить часто в разі гострого соціально-політичного протистояння крайні уявлення не так сходяться у компромісному варіанті взаємних поступок, як взаємно нейтралізуються за сценарієм гри з нульовою сумою, коли перемога однієї сторони – поразка для опонентів. Тому особливої ваги набуває спроможність бачити й активно формувати різні варіанти розвитку подій. Це, на нашу думку, є важливою ознакою нової соціальної інженерії. Класична прогностика переважно відстежувала тенденції, нова ж посткласична технологія прогнозування покликана насамперед передбачати альтернативи. Відповідно ширше визначення предметного поля завдань соціальної інженерії полягає в сукупності підходів прикладної соціології, орієнтованих на цілеспрямовану зміну організаційних структур, що визначають людську поведінку та забезпечують функції соціального контролю.

Крім того, реалістичність формування завдань певного соціально-інженерного проекту та забезпечення соціальних механізмів його реалізації значною мірою залежать від плідності творчого діалогу між прикладною і теоретичною соціологією взагалі та між соціальною філософією і соціологією історії зокрема. Вирішення зазначених проблем на межі ХХІ ст. суттєво ускладнилось. На нашу думку, причини цього є комплексними. Розглянемо деякі з них.

В умовах постмодерністського наступу на філософські засади системного мислення та панування масової культури довіра до соціально-інженерних проектів серед пересічних громадян занепадає. Водночас інтерес до зазна-

чених проектів з боку різних владних груп еліти, навпаки, зростає. З одного боку, це пов'язано з потребами нової організації політичного процесу в умовах інформаційного суспільства, яке передусім звертає увагу не на те, чим насправді є певні речі, а на їхній імідж, тобто насамперед сприймає інформацію про те, якою річ здається. З іншого боку, процес глобалізації по-новому ставить питання реалізації соціально-інженерних проектів у всесвітньому масштабі.

Після перемоги Заходу в «Першій холодній війні» його головним завданням стала реалізація нового соціально-інженерного проекту, пов'язаного з методологією адаптації, нейтралізації та приручення всіх нонконформістських сил, які перебувають в опозиції до переможців. Тим самим Сполучені Штати намагаються монополізувати право ухвалювати стратегічні рішення. У такий спосіб вони намагаються уникнути історичної долі пізньої Римської імперії, яка на межі християнської ери все ще володіла економічною силою та військовою потугою, мала волю певних осіб до збереження імперських традицій, але не мала колективної сили волі, аби активно протистояти варварам.

Консолідація американської політичної еліти та громадян перед викликом терористичної загрози та з огляду на потребу забезпечення реалізації американських пріоритетів у глобальному світі стає реальністю. Завдяки цьому США, найімовірніше, у сприятливіших умовах *обиратимуть* бажане для себе майбутнє, а з іншими країнами воно просто *відбуватиметься*. У цьому сенсі знання нової соціальної інженерії справді стануть технологічною силою, але це не означає, що зазначену силу використовуватимуть, спираючись на знання і точний прогноз. Тому, аби не знищити нашого світу власними руками, світова громадськість мусить навчитися головному соціально-інженерному зав-

данню – керувати сучасним з урахуванням можливих потреб майбутнього.

Конкретика прогнозу насправді являє собою серйозну проблему для сучасної раціональної науки. Досить загальними є й альтернативні прогнози, які пропонують езотерики. З цього погляду знання майбутнього в усій його складності залишається прерогативою у гегелівському розумінні абсолютної ідеї, або вищого розуму.

Крім сучасних тенденцій розвитку глобалізації, відчувається суттєвий вплив на нову соціальну інженерію ідеології постмодерну. Насамперед це стосується сприйняття соціально-історичного часу і технології ставлення до соціального простору. Проект модерну з його родовими плямами – розвинутим грошовим господарством, тотальним процесом економічної раціоналізації та пануванням товарного фетишизму – зробив пріоритетною парадигму лінійного часу, яка панує над часом циклічним. Хоча постмодерн і заперечує важливі світоглядні постулати епохи модерну, його світобачення ґрунтується на апології миті сучасного. За цих обставин соціальні явища набувають характеристик емерджентності, тобто не завжди приємних несподіванок. Тому особливого значення в процесі переходу від одного соціального ладу до іншого набувають соціально-інженерні чинники, такі як конструювання політичних інститутів, рецепція принципів правових систем розвинутих демократичних держав, формування нового типу культури на засадах нових цінностей та соціальних пріоритетів. Найбільш гостро зазначені трансформаційні завдання стоять перед більшістю національних держав, які вимушені адаптуватись до імперативів глобалізації.

Загалом у сучасній глобалістиці формуються два основних підходи до характеристики глобалізації. Перший пов'язаний із визнанням об'єктивності процесів інтеграції,

які на межі ХХІ ст. інтенсивно розвиваються на регіональному та субрегіональному рівнях. Прихильники цього погляду загалом сприймають глобалізацію як об'єктивний процес. Натомість антиглобалісти ідентифікують глобальний проект із прагненнями вузького кола транснаціональних корпорацій та політиків, що їх обслуговують, реалізувати соціально-інженерний проект із метою пристосувати світ до власних інтересів. За цих обставин втрачаються важливі моральні й демократичні засоби соціального контролю за діями влади.

Найбільш конкурентоспроможним інтелектуальним товаром найближчого майбутнього стануть соціальні прогнози. Псевдопрогнозам властиві довільність, інформаційна прірва між теперішнім і майбутнім та фатальна неминучість. Адекватність прогнозу насамперед залежить від його методологічного забезпечення. Складність об'єкта прогнозу – сучасного світу, який існує в мережі різноманітних мікро- та макросоціальних структур і різних інтересів своїх суб'єктів, зумовлює потребу в прогностичному інструментарії, який має враховувати насамперед загальносистемні соціетальні характеристики й ґрунтуватись на міждисциплінарному синтезі.

Звичайно, навіть за цих обставин у парадигмі постмодерної науки ми не спроможні передбачити, які знання, здобуті вчора, будуть дезавуйовані завтра чи післязавтра. Зважаючи на зазначені об'єктивні методологічні проблеми, поступове відродження соціальної інженерії як інструменту вирішення конкретних соціальних проблем переважно відбувається відповідно до потреб повсякденності. Найбільш розвинутими сьогодні є соціально-політичні, насамперед виборчі технології. Під їхньою парасолькою затишно почуваються різноманітні соціально-психологічні технології, сфера відповідальності яких

поширюється на актуальні питання забезпечення ефективності управління.

Взагалі у XX ст. роль Дельфійського оракула дедалі частіше виконує експертне співтовариство, яке є колективним виробником різноманітних соціально-інженерних проєктів. Більшість із них продовжує будуватись у традиції лінійної соціально-історичної парадигми. Сприйняття методологічних можливостей циклічної парадигми соціального прогнозування, яка, на нашу думку, є більш адекватною логіці історичного процесу, ускладнюється внаслідок слабкого теоретичного обґрунтування. Тому важливою проблемою методології прогнозування є виявлення чинників, що детермінують майбутнє, яке в межах історичного циклу має свої витoki в теперішньому і джерела – в минулому.

Каузальний зв'язок між причиною і наслідком у межах лінійної парадигми прогнозування простежується не завжди, адже одна й та сама причина може продукувати різні наслідки. Детерміновані ієрархії на зразок «причина – зв'язок», «сутність – явище» не завжди діють у високоорганізованих системах, однією з яких є суспільство та його соціальне життя. Крім того, будь-який перелік апріорних причин, які ми вибудовуємо для прогностичного висновку щодо майбутнього, завжди неповний. Принцип наперед невизначеного майбутнього підтверджено з відкриттям стохастичних процесів. Оскільки у поворотних точках біфуркації втрачається детерміністська залежність між минулим і майбутнім станом системи, механічна екстраполяція наявних тенденцій є некоректною для тривалого прогнозу.

Внаслідок цього точка відліку бажаного стану певної системи, яка є визначальною у процесі розроблення більшості соціально-інженерних проєктів, розмивається. Отже, подальший розвиток нової соціальної інженерії значною

мірою залежить від удосконалення технологій соціального прогнозування, і навпаки, становлення прогностики залежить від соціального замовлення розробників певних соціально-інженерних проектів різного масштабу та спрямованості. Ймовірно, головним завданням стане здатність не передбачати майбутнє, а робити його можливим. Тим паче, що з розвитком технологій клонування людини дедалі популярнішими ставатимуть євгеніка та інші соціально-інженерні проекти, які тяжітимуть до форми таємного знання.

Адаптація до глобалізації у різних суспільствах відбувається з неоднаковою швидкістю. Одним із найбільш складних та суперечливих аспектів цього напрямку соціально-історичного розвитку є забезпечення необхідних соціальних перетворень, які поєднують у собі найважливіші проблеми становлення майбутнього глобального співтовариства. Незважаючи на зусилля країн, які через особливості свого історичного розвитку належать до авангарду світової цивілізації, зарахувати країни, що розвиваються, до створюваних глобальних інститутів, як-от Світова організація торгівлі та різні регіональні інтеграційні структури, нинішній перебіг соціально-економічних процесів у цих країнах не дає підстав сподіватися на швидке зростання в них якісних і кількісних показників соціального розвитку.

Локальні цивілізації також неоднозначно пристосовуються до новітніх тенденцій глобалізації. Поступово дедалі чіткіше виявляється своєрідний внутрішньоцивілізаційний розкол у структурі локальних цивілізацій. Світові релігійні системи, які формують фундамент цивілізаційної самоідентифікації, досить інертні, аби гнучко реагувати на динамічні зміни морально-етичних принципів, що стимулюються радикальними успіхами науково-технічної революції. Створення глобальної інформаційної мережі

перевернуло уявлення про традиційні закономірності часо-просторового поширення інформації. Тепер соціокультурні межі вже не є основною перешкодою для селекції різних інформаційних потоків. Відставання від цих технологічних інновацій ставить країни-аутсайтери у становище безнадійних наздогонювальних, які не встигають за швидкими оптоволоконними комунікаціями. Хоча найстаріші світові релігійні системи говорять про людство як єдине ціле, що загалом відповідає тенденції формування певного космополітичного світу, процес виникнення нових інститутів, покликаних встановлювати відповідні правила гри й регулювати взаємовідносини між принципово новими структурами міжнародних відносин, безнадійно відстає від темпу руйнації старих нормативних систем.

Такий стан організованого глобального хаосу – дуже плідне середовище для розвитку різних антиглобалізаційних тенденцій. Вони можуть набувати різноманітних форм, ставити перед собою різні завдання, йти до поставленої мети, використовуючи не завжди моральні засоби. Це, зокрема, можна було спостерігати під час терактів 11 вересня 2001 року у США. Названі події висвітлили наявні проблеми, пов'язані з неадекватністю дійсних інститутів світової політики масштабу і характеру проблем, які вони покликані вирішувати. Так, ООН фактично перетворилася лише на пасивний інструмент реалізації зовнішньополітичних прагнень єдиної супердержави й низки так званих великих держав. Система міжнародного права як універсального нормативного механізму міждержавного спілкування щодалі частіше дає збої у вирішальний момент, коли старі правові настанови намагаються підвести під обґрунтування певних силових дій.

Тобто з усього вищенаведеного ми маємо підстави зробити висновок про наявність не лише, так би мовити,

стану глобальної аномії, коли старі норми, покликані регулювати міжнародні відносини, вже не діють, а нові через комплекс об'єктивних (масштаб разючих змін, складність нових проблем, які мають бути об'єктом регуляції) та суб'єктивних причин (головна з них полягає в тому, що цей стан влаштовує акторів сучасної системи міжнародних відносин, розв'язуючи їм руки) буде сформовано ще нескоро.

Проте не можна сказати, що в цьому напрямі не докладають зусиль. Наприклад, відомий фінансист, якого дехто вважає чи не найголовнішою фігурою світового тіньового уряду, Джордж Сорос пропонує створити своєрідну систему *міжнародного контролю* над національними владними структурами. Розгортання цього процесу неминуче потребуватиме подальшого обмеження принципу дії національного суверенітету, а також невтручання у внутрішні справи.

Зрозуміло, що цей принцип навряд чи стане універсальним, особливо в умовах інтенсивного поширення ядерної зброї. Жодна країна, яка володіє або володітиме зброєю масового ураження, не допустить такого міжнародного втручання, також навряд чи допоможе поступово створювана Сполученими Штатами система національної протиракетної оборони. Потужні регіональні сили, такі як Росія, Китай, Індія та деякі інші країни, незважаючи на риторику щодо підтримки США в антитерористичній кампанії, не готові остаточно відмовитися від свободи рук у міжнародних справах. Тому створення світового уряду, найімовірніше, під егідою єдиної супердержави як нового механізму регуляції міжнародних відносин поки що утопія. Це, звичайно, може бути кінцевою метою процесу політичної глобалізації, але зараз вона сприймається на периферії як перманентний соціокультурний шок, який лише посилює стан глобальної аномії.

Отже, поки не йдеться про гру за правилами на міжнародній арені. Зараз ми лише свідки того, як у цікавому процесі дипломатичних торгів визначають, хто ці правила формуватиме. Складність цього процесу підтверджується кількістю нових суб'єктів міжнародних відносин. Ступінь адаптації до нинішньої глобальної трансформації залежить від здатності вдало провести необхідні соціальні перетворення, аби не залишитися на узбіччі нової універсальної цивілізації та увійти до майбутнього глобального інформаційного суспільства. Соціальні реформи, як правило, мають складний системний характер. Вони охоплюють різні сфери життя соціуму: політику, економіку, культуру, структури соціальної організації та соціального контролю. Крім того, на нашу думку, якість радикальності перетворень значною мірою залежить, з одного боку, від темпу демонтажу *старих механізмів* соціального контролю, які з розвитком реформ щодалі більше заважають формуванню нових параметрів різноманітних соціальних процесів, а з іншого – від швидкості створення принципово *нових важелів* соціального контролю як гарантій закріплення якісно іншого стану соціальної системи, яка врешті виникла внаслідок радикальної трансформації.

Ключову роль у ході розгортання процесів суспільних перетворень відіграють найважливіші елементи насамперед *інституційного* соціального контролю: владно-організаційний, силовий та ідеологічний, а також *самоконтроль* різних соціальних суб'єктів. Взагалі поняття *соціальний контроль* є одним із найбільш суперечливих у сучасній системі соціологічної термінології. Найпоширенішим із них є розуміння соціального контролю як сукупності норм і цінностей суспільства, а також санкцій, які застосовують з метою їх здійснення.

Такого погляду на механізм соціального контролю дотримувався, зокрема, французький соціолог Еміль Дюрк-

гайм, який у своїй соціальній теорії чільне місце надавав контролю соціальних норм, наголошуючи, що їхня деформація призводить до аномії, тобто паралічу механізмів утворення соціальних норм, та до кризових явищ у суспільстві, пов'язаних із демонтажем соціальної солідарності. Водночас суспільна воля у стані аномії паралізована. Тобто за цих соціально-історичних обставин можна спостерігати стан, коли інституційна сила ще є, індивідуальна воля є, а загальної сили волі єдиного суб'єкта, спрямованої на контроль за дотриманням соціальних норм, які становлять основу механізму соціального контролю, вже немає.

Поступово формуються нові, насамперед морально-етичні, норми, покликані регулювати повсякденне суспільне життя ззовні. Встановлений у такий спосіб новий механізм соціального контролю закріплюється завдяки формуванню відповідних соціальних інститутів, таких як державні силові структури та засоби формування адекватної дійсності громадської думки. Досить часто поняття соціального контролю ототожнюється з політичною владою. Під цих поняттям у політології розуміють контроль над свідомістю й діями інших. Схожий метод соціального контролю застосовується із самого початку відомої писемної історії. Наприклад, він широко був розвинутий у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, де каста жерців у такий спосіб реалізовувала сакральну владу. За часів пізнього Середньовіччя, коли Реформація радикально змінила духовний обрій пересічного західного європейця, а також завдяки ідеологічним зусиллям італійця Нікколо Мак'явеллі, відбулася диференціація релігійного життя та секуляризація цивільної політики. До того ж, навички здійснення ефективного соціального контролю для мак'явеллівського Володаря набули особливої ваги.

У цьому контексті в модерному суспільстві, де розвиваються новітні засоби творчого утворення, накопичення та поширення інформації як важливого владного ресурсу, особливо з розвитком сучасних комунікаційних технологій, суттєвого значення набуває соціальна маніпуляція як метод управління, який полягає у розвитку прихованих впливів на масову свідомість і поведінку людей, щоб примусити їх діяти (або виявляти пасивність) в інтересах певних соціальних сил. Найчастіше такий механізм соціального контролю реалізується через засоби масової інформації. Характеризуючи його як одну з ознак масової культури, прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль у своїх мемуарах наголошував, що після закінчення Першої світової війни, в умовах гострої соціальної кризи від руйнівної соціальної революції Велику Британію було врятовано громадською думкою, футболом і традиційними пивними пабами.

Натомість протягом ХХ ст., починаючи від перших спроб племінника Зигмунда Фрейда американця Едварда Бернейза застосувати людські інстинкти (страх, любов, ненависть) до технологій продажу товарів і послуг, індустрія впливу на суспільну думку та соціальну маніпуляцію ставала дедалі складнішою та поширенішою.

Соціотехніка управління чимраз більше орієнтувалася на безпосереднє формування, ухвалення та реалізацію політичних рішень. Інструментарій цього процесу як однієї з найважливіших форм соціального контролю містить у собі різноманітні методи регулювання впливу. Серед них такі, як правові норми, силовий тиск, раціональна або ірраціональна аргументація, навіть пряма маніпуляція. Її об'єктами віднині стає людина як головна мішень інформаційного впливу та громадська думка як виразник суспільної свідомості. Щоправда, те, що іменують громадською

думкою, ймовірно, заслуговує назви суспільних емоцій, адже ця сфера є об'єктом постійних впливів-маніпуляцій, які, зрештою, перетворюються на універсальний механізм ефективного соціального контролю за буттям людей в інформаційному суспільстві.

Крім форм соціального контролю у вигляді певних владних механізмів, які діють на державному рівні та в структурах громадянського суспільства (зовнішній контроль), не менш важливою категорією є самоконтроль індивіда (внутрішній контроль). Ці феномени вдало розкривають термін соціальної психології «локус контролю», який полягає у фіксації ступеня й міри того, як суспільство та особистість оцінюють соціальне життя.

Вищеназвані форми соціального контролю завжди взаємодіють у складній системі, тому не можуть розглядатись окремо. Механізм соціального контролю функціонує саме завдяки складній взаємодії між відповідними інститутами, покликаними регулювати суспільні відносини, та морально-етичними нормами самоконтролю індивідів.

Сьогодні соціальний контроль є відносним, він залежить від хисткого балансу між соціальною статикою і динамікою соціальних процесів. Унікальні історичні події визначають подальші зміни панівних соціальних умов, які своєю чергою визначають напрям соціально-історичного розвитку.

Помаранчева революція (2004) та Революція гідності (2013–2014) – саме такі унікальні події, які народили самодостатнього українця. Його еволюція від романтичних уявлень до прагматичних дій являє собою шлях до справжнього українського дива, спроможного завдяки людям, їхнім талантам і природним багатствам країни стати помітним суб'єктом сучасного світу.

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (Asia-Pacific Economic Cooperation, АРЕС) – інтеграційна міжнародна організація країн, які мають вихід до Тихого океану. Чимало геополітиків прогнозують, що Тихий океан за якістю й кількістю міжнародних торговельних і політичних зв'язків у ХХІ ст. стане дзеркальним відображенням Атлантичного океану ХХ ст.

Антиглобалізм – неурядовий протестний соціальний рух проти перебігу та цінностей процесу глобалізації. Ідейним натхненником руху вважають американського економіста, нобелівського лауреата 1981 року Джеймса Тобіна, який запропонував обкладати податком у розмірі 0,1 % від суми спекулятивних фінансово-банківських операцій. Рух антиглобалістів не є цілісним ані ідейно, ані організаційно.

Архетип – за визначенням К. Юнга, першоджерело, першооснова культури, менталітету, загалом становлення й розвитку культурних та соціальних моделей; загальнолюдські прообрази, які відображають глибинний історичний досвід, а також прообрази, зафіксовані

колективним несвідомим; символи, стереотипи, міфи, які формують колективну свідомість. Архетип визначає психосоціальні засади сучасної постмодерної цивілізаційної ідентичності.

Атлантизм – геополітична концепція та ідеологія Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Передбачає солідарність західноєвропейських країн зі США та Канадою. Часто цей термін використовують як синонім поняття «золотий мільярд».

Біржа – основний інститут і регулятор ринкових відносин. Перші біржі у Європі виникли у XVI ст. в Нідерландах. Там на основі торгів продавців і покупців формувалася «ринкова» ціна на певний товар. На політичну нестабільність і війни біржі зазвичай реагують знервовано. На початку XXI ст. біржові торги стали комп'ютерними та цілодобовими.

Біржовий крах – хаос на біржових торгах, коли конкуренція «биків» і «ведмедів», які грають на підняття або зниження курсу акцій, призводить до колапсу ринку цінних паперів. Найбільші біржові крахи сталися у жовтні 1929-го та жовтні 2008 року. Вони стали предтечами суттєвого коригування логіки та правил розвитку ринкової економіки.

Велика депресія – криза світової капіталістичної економіки 1929–1933 років, пов'язана з перевиробництвом товарів і біржовими спекуляціями. Її наслідками стали різні сценарії подолання кризи. Зокрема в США за «Нового курсу» президента Франкліна Рузвельта (1933–1940) намагалися запровадити механізми державного регулювання ринкової економіки, натомість у Третьому рейху Адольф Гітлер виводив Німеччину із кризи засобами військової мобілізації та диктатури (1933–1945). Остаточне подолання наслідків економічної рецесії

стало можливим лише після завершення Другої світової війни.

Вестернізація – вимушене пристосування незахідних цивілізацій до панівної західної моделі суспільного розвитку. Глобальне поширення західних соціокультурних цінностей. Вестернізація зменшує рівень різноманітності різних локальних цивілізацій, руйнує національну ідентичність та почуття відповідальності у багатьох національних еліт країн третього світу.

Вільна торгівля – принцип та механізм організації світової торгівлі. Була запропонована в середині XIX ст. і домінувала до Першої світової війни 1914–1918 років. Відроджується після Другої світової війни, коли 1947 року було підписано Генеральну угоду з тарифів і торгівлі. 1995 року її було трансформовано у Світову організацію торгівлі.

Всесвітній халіфат – ідея радикальних прихильників політичного ісламу, яка полягає у створенні глобальної мусульманської держави. Передбачає боротьбу з представниками неісламських культур і релігій. Інструментом побудови всесвітнього халіфату ісламісти вважають джихад – війну проти «невірних».

Габітус – термін, уведений у науковий обіг французьким соціологом, представником постструктуралізму П'єром Бурдьє для визначення феномена культурного капіталу – «системи надбаних схильностей», що використовуються індивідами як вихідні настанови й утворюють конкретні соціальні практики індивідів.

Геополітика – наука про закономірності перерозподілу сфер впливу (центрів сили) між державами й міждержавними об'єднаннями та цивілізаціями. Детермінує суспільний розвиток залежно від територіальних факторів.

Глобалізація – якісно новий етап інтернаціоналізації, заснований на розвитку інформаційних технологій. Один з етапів розвитку ліберальної ринкової економіки та діяльності транснаціональних фінансових корпорацій. Обмежує національний суверенітет. Екстремальним результатом процесу глобалізації вважають визнання неможливості реалізації у глобальному масштабі гуманістичного європейського проекту Просвітництва.

Глобалістика – міждисциплінарна соціальна наукова дисципліна, покликана подолати спеціалізацію різних суспільних наук, які досліджують перебіг та наслідки процесу глобалізації.

Глобальна історія – частина всесвітньої історії, яка вивчає процес глобалізації та його історичні наслідки.

Глобальне місто – поняття, яке характеризує домінування в глобальній економіці процесу урбанізації та зменшення сільського населення. Внаслідок цього утворюються величезні міські мегаполіси, наприклад Мехіко, Шанхай, Делі, Буенос-Айрес, Москва, Нью-Йорк та інші.

Глобальне село – концепція перетворення людства внаслідок розвитку інформаційних технологій на єдину спільноту.

Глокалізація – термін, запропонований шотландцем Роландом Робертсоном для позначення тенденцій збереження атрибутів локальних цінностей, способів життя та настанов, які доповнюють і протистоять процесу глобалізації.

Деколонізація – процес здобуття незалежності колишніми колоніями імперій; розпочався 1776 року з проголошення незалежності США від Великої Британії. Процес деколонізації активізувався після завершення Другої світової війни. Триває донині. Проте не всі колишні

колонії виявилися спроможними забезпечувати функціонування та розвиток своєї державності самостійно. Тому досить поширені різні форми неоколоніалізму, тобто фактичного відтворення домінування колишніх колоній у нових формах.

Демократизація – процес поступового поширення у світі демократичних цінностей і демократичних політичних режимів. Вважається офіційною ідеологічною концепцією зовнішньої політики США, які з кінця 1970-х років створюють рейтинги «демократичних» і «недемократичних» країн. Однак відкритим залишається питання оптимальної кількості демократичних країн за умов обмежених ресурсів і тимчасового відтворення авторитарного спадку минулого.

Дипломатія – засіб здійснення зовнішньої політики держав світу. Існують різні форми дипломатичної діяльності (політичної, військової, культурної, економічної, енергетичної, «народної» тощо). За умов глобалізації, яка стимулює взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики, дипломатія набуває нових форм.

«Зіткнення цивілізацій» – концепція американського політолога Самуеля Хантінгтона, який доводив, що після закінчення «Першої холодної війни» у стосунках між цивілізаціями визначальним буде не діалог, а конфронтація. Вперше оприлюднена автором під час лекції в Американському інституті підприємництва (1992) й опублікована в книжці «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового ладу» («The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order», 1996).

«Золотий мільярд» – концепція домінування за доби глобалізації розвинених країн євроатлантичного простору на чолі зі США, чие сумарне населення приблизно дорівнює мільярду. Китай з його мільярдним

населенням за соціальними стандартами планує стати «срібним» або «бронзовим» мільярдом. Однак для цього не вистачить ресурсів усієї планети.

Економіка казино – алегорична назва біржових торгів, які за умов глобалізації набувають гіпертрофованих форм, нагадуючи ставки у казино.

Еліта – соціальна група вищого привілейованого прошарку в суспільстві, яка концентрує у своїх руках різні типи ресурсів та історично змінюється. Відомими типами еліт є аристократія, меритократія, клептократія. Нації без еліти нежиттєздатні.

Європейський Союз – економічне і політичне об'єднання, створене відповідно до Маастрихтського договору (1992) 1 листопада 1993 року. Мета діяльності ЄС – створення простору вільного пересування товарів, капіталів, робочої сили та послуг. Станом на 1 січня 2011 року членами ЄС є 27 держав.

Інтернет – всесвітня електронно-інформаційна комунікаційна мережа. Стає символом процесу глобалізації.

Інтернаціоналізація – процес якісного й кількісного збільшення контактів між людьми, суспільствами та локальними цивілізаціями у процесі всесвітньої історії. Є предтечею сучасного процесу глобалізації.

Інформаційний імперіалізм – форма домінування у світових засобах масової інформації, які початково належать західним капіталам, західного погляду на світові події. Інформаційне домінування країн «золотого мільярда» забезпечує важливий процес контролю над думкою світової спільноти щодо критично важливих питань.

Культура – система організації та розвитку людської життєдіяльності (включно із засобами виробництва), взаємодії з природою, міжособистісного спілкування,

пізнання та духовної творчості. За доби Середньовіччя культуру визначали як цивілізовану поведінку, засновану на дотриманні законів, наявності гуманітарних знань та оволодінні мистецтвами. Раціонально культуру розуміють як систему способів забезпечення основних потреб людини.

Лібералізм – провідна світова ідеологія, покликана пояснити й захистити сенс процесу глобалізації. Лібералізм вимагає мінімізації втручання держави у справи людей.

Масонство – учення й практика таємної всесвітньої космополітичної організації, яка початково ставила собі за мету глобальне поширення ідей Просвітництва. Засноване на союзі Думки та Капіталу. Схильне до окультизму. Наразі експерти нараховують приблизно 8 млн масонів, передусім у країнах євроатлантичного простору.

Менталітет – сукупність і форма організації особливостей соціальної та політичної психології людей, їхнього соціокультурного свідомого і несвідомого. Це історично зумовлена культурно-цивілізаційна специфіка мислення.

Міжнародний валютний фонд – глобальна наддержавна фінансова організація, створена 1945 року відповідно до рішень Бреттон-Вудської фінансової конференції, яка санкціонувала перетворення американського долара на світову валюту. МВФ покликаний допомагати країнам, що потерпають від економічних проблем, кредитами. На початку 1990 року внаслідок «вашингтонського консенсусу» МВФ вимагає від країн – претендентів на отримання кредиту скорочення бюджетних соціальних витрат, переведення національної фінансової системи під контроль експертів МВФ.

Міжнародні неурядові організації – організації, що створюються за різними секторальними ініціативами

з метою координації зусиль у різних сферах. Яскравим прикладом неурядової організації є «Грінпіс», який боровся за збереження навколишнього середовища. Після 1990-х років авторитарні держави вважають МНО інструментом західних демократій, що використовуються з метою демократизації.

Модерн – процес глобального поширення ідей та цінностей європейської доби Просвітництва. Модерн часто вживають як синонім терміна «сучасний».

Модернізація – процес трансформації традиційного суспільства у суспільство «сучасне», засноване на раціоналізмі, індивідуалізмі та матеріалізмі. Однак слід розрізняти суспільно-історичну добу модерну, що охоплює (у західному світі) період від Великої французької революції 1789–1794 років до часів Великої депресії 1929–1933 років, від доби постмодерну, що бере початок від Великої депресії.

Мондіалізм – ідея злиття держав та народів у єдине планетарне співтовариство на чолі зі світовим урядом. Передбачає подолання расових, релігійних, етнічних та культурних кордонів.

Нафтова криза – результат наближення перспективи вичерпання природних енергетичних ресурсів. Перша криза припала на 1973 рік, коли країни – експортери нафти наклали санкції на західні країни, які у Війні Судного дня підтримали Державу Ізраїль. На початку 1980-х років США дійшли згоди із Саудівською Аравією, яка штучно зменшила ціну на нафту. У підсумку СРСР не отямився від цього цінового шоку. На початку ХХІ ст. почастішали прогнози про вичерпання нафти й газу. Ці суперечки стають рушійною силою військових зіткнень.

Нові індустріальні країни виникли на початку 1970-х років, коли США та країни Західної Європи переводили

ресурсно-витратне й екологічно брудне виробництво до країн Південно-Східної Азії, які мали дешеву робочу силу. У підсумку Малайзія, Індонезія, Бруней, Сінгапур, Філіппіни і Таїланд вважалися «новими індустріальними країнами». Однак ця ідилія була порушена під час азійської фінансової кризи 1997–1998 років.

Нові кочовики – соціальні групи західних суспільств, здатні використовувати свої фінансові ресурси для частоті зміни місця проживання. Внаслідок цього особливо популярним стає туризм. З іншого боку, новими кочовиками можна вважати хвилю емігрантів із неблагополучних країн, які шукають кращої долі у багатих державах.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) утворена 24 жовтня 1945 року країнами антигітлерівської коаліції як універсальна міжнародна організація, покликана запобігти новим світовим війнам. У діяльність ООН закладено подвійний принцип: у Генеральній Асамблеї ООН кожна країна має один голос, натомість у головній структурі ООН – Раді Безпеки – постійні члени, як-от США, Росія, Китай, Франція, Велика Британія, володіють правом вето. Після завершення «Першої холодної війни» діяльність ООН відродилася, її навіть стали називати прообразом «світового уряду». Але Косовська війна 1998–1999 років, іракська агресія США 2003 року, які відбулися без санкції РБ ООН, засвідчили факт кризи цієї організації. Проте досі не знайдено формули реформування ООН. Немає консенсусу щодо розширення Ради Безпеки та подальшої долі права вето.

Офшорні зони (буквально «поза берегом») – форма організації фінансової діяльності без офіційного оподаткування. Офшорні компанії створюються з метою мінімізації сплати податків компаніями та корпораціями на

території національних держав. Офшорні інвестиційні компанії сприяють відмиванню брудних грошей, що уникли оподаткування. Страхові компанії страхують відповідні ризики. Офшорні зони є інструментами діяльності транснаціональних корпорацій. Але масштаби цієї діяльності ставлять під сумнів функції національних держав, які не отримують податків.

Периферія – відповідно до концепції американського соціолога Іммануїла Валлерстайна, зона країн, що економічно поступаються країнам центру світової системи. Зникнення СРСР ліквідувало напівпериферію.

Північноамериканська зона вільної торгівлі (North American Free Trade Agreement, NAFTA) була створена 1 січня 1994 року за ініціативи президента США Б. Клінтона. До НАФТА увійшли США, Канада, Мексика. Основна ідея полягала у створенні спільного ринку капіталу, робочої сили, товарів та послуг країн Північної Америки. Рішення викликало спротив мексиканських індіанців, які в січні 1994 року влаштували повстання сапатистів у штаті Чіapas. Це повстання вважають першим виявом антиглобалізму. У грудні 2018 року президент США Д. Трамп ініціював підписання угоди щодо нових умов вільної торгівлі США з Канадою і Мексикою.

Північноатлантичний альянс (НАТО) – військово-політична організація, утворена 4 квітня 1949 року відповідно до положень Вашингтонського договору. Передбачає колективний військовий захист країн-членів. Розширення НАТО після розпаду СРСР загострило стосунки Заходу з Росією. 2010 року НАТО затвердило нову стратегічну концепцію діяльності, яка віднині переносить акцент із захисту євроатлантичного простору на вирішення глобальних проблем безпеки країн «золотого мільярда».

Прогнозування – спроба визначити бажане або можливе майбутнє. Розрізняють наукове (футурологія) та окультне прогнозування. У разі емоційного прийняття прогнозу можлива ситуація прогнозу, який «збувається сам собою».

Протекціонізм – ідеологія і практика здійснення заходів суверенними державами, які захищають свої ринки та своїх виробників від зовнішньої ліберальної конкуренції. Протекціонізм може як допомогти національній економіці на етапі становлення ринкових відносин, так і завадити інтеграції у світову економіку, яка функціонує за ліберальними правилами. Баланс між протекціонізмом та лібералізмом є «таємницею» успішності провідних економік країн світу.

Постіндустріальна економіка – економіка, що ґрунтується на інформаційних технологіях і сфері послуг. Може існувати за умов функціонування країн з індустріальною економікою, які стають ринком збуту «софту» та символів економічного процвітання.

Постмодерн – епоха антиутопій та деконструкції здобутків і цінностей епохи модерну. Надає минулому атрибутів майбутнього. Концепт постмодерну в суспільних науках не є загальновизнаним.

Регіоналізація – логічне втілення процесу глобалізації, коли географічні регіони об'єднують свої зусилля з метою набуття конкурентних переваг за умов глобалізації. Прикладами процесу регіоналізації є створення інтеграційних економічних угруповань.

Світове громадянське суспільство – концепція прихильників розвитку ліберальної глобалізації, які вбачають у взаємодії міжнародних неурядових організацій прообраз майбутнього глобального громадянського суспільства, що має доповнити й розвинути діяльність світового уряду.

Світова політика – процес взаємодії на міжнародній арені між традиційними суб'єктами міжнародних відносин (національними державами) і новими суб'єктами (неурядовими організаціями) та транснаціональними корпораціями.

Світова організація торгівлі створена 1 січня 1995 року з метою лібералізації світової торгівлі. Її членами є 145 країн світу, включно з Україною (з 2008 року). Організація – важливий інструмент захисту інтересів транснаціональних корпорацій. Антиглобалісти наполягають на розпуску СОТ та політиці національного протекціонізму. Натомість прихильники ліберальної глобалізації вимагають повного скасування обмежень у світовій торгівлі.

Світове співтовариство – «уявна спільнота», яка характеризує «все людство» в усій його різноманітності інтересів, прагнень і культур.

Світовий лад – ієрархічна структура організації світової політики. За доби Вестфальської системи міжнародних відносин, яка виникла у середині XVII ст., основою світового ладу стали національні держави. Після наполеонівських війн Віденський конгрес 1814–1815 років згрупував провідні європейські держави, які охороняли постреволюційний лад у Європі. У роки Першої світової війни існувала багатополюсна система міжнародних відносин з декількома центрами сили. За результатами Другої світової війни та впродовж «Першої холодної війни» функціонувала біполярна система міжнародних відносин на чолі зі США та СРСР. Унаслідок розпаду СРСР утворилася однополярна система світового ладу із домінуванням США. Однак після терактів 11 вересня 2001 року дедалі чіткішою стає тенденція до формування багатопольного світового ладу.

Симулякр – віртуальне життя (телебачення, Інтернет), яке стає заміником реальності – новою гіперреальністю (за визначенням французького соціолога-постмодерніста Жана Бодрійяра). У симулякрі реальне замінюється знаками реальності.

Синергетика – міждисциплінарна наукова дисципліна, яка вивчає «перехідні» нерівноважні стани. З погляду синергетики хаос є не лише антиподом ладу, а й його продовженням, потенційним «новим ладом». Перебуваючи у стані хаосу, система робить вибір (стан біфуркації), коли реальною стає одна з можливих альтернатив розвитку.

Сталий розвиток – ідея органічного розвитку світової економіки у гармонії з природою. Основою сталого розвитку експерти «Римського клубу» на початку 1970-х років вважали подолання проблеми «вичерпаності ресурсів». На початку XXI ст. основою сталого розвитку вважають запровадження енергоощадних технологій та поглиблення досліджень у сфері генних і нанотехнологій.

Тероризм – інструмент залякування опонентів з метою досягнення бажаного для терористів результату. Насильницькі дії з метою усунення політичних супротивників. Розрізняють індивідуальний, груповий та державний тероризм. Тероризм підриває норми міжнародного права та ладу.

Транснаціональна корпорація – міжнародні бізнесові структури, які утворюють фундамент світової економіки. Виникнення ТНК було зумовлено процесом інтернаціоналізації економіки. Внаслідок цього з'явилися фірми, чиї капітали та діяльність поширюються не на одну країну, а на весь світ. Наразі експерти нараховують приблизно 70 тис. ТНК, які мають до 800 тис. афілійо-

ваних (дочірніх) фірм. Процес глобалізації дає змогу ТНК уникати державного контролю й не відповідати перед демократичними представницькими інститутами за свою діяльність.

Трансформація – «перехідний» соціально-історичний процес від одного суспільного стану до іншого. Процес трансформації не є лінійним. У його «ході» можливі інверсійні (зворотні) тенденції та своєрідні психологічні пастки (патопсихологічний стан). Останні природно пов'язані з розривом системних взаємозв'язків між підсистемами суспільства, а назовні виявляються в контраверсійних культурних феноменах (конформізм / нонконформізм, садомазохізм тощо). Кінцевого результату трансформації може бути як досягнуто, так і не досягнуто.

Урбанізація (від лат. *urbanus* – міський) – процес зростання міського населення країни. За даними ООН, впродовж першого десятиріччя XXI ст. вперше в історії людства мешканці міст становлять більшість порівняно з сільськими мешканцями. Зворотним щодо урбанізації є процес рурбанізації, тобто ментального й просторового перетворення міста на сільський пейзаж.

Цивілізація – соціокультурні спільноти вищого рівня, які відзначаються широким рівнем культурної ідентичності різних людей. Відмінності між цивілізаціями зумовлюють релігії (за С. Гантінгтоном), взаємодія між представниками різних цивілізацій формує цивілізаційну ідентичність. За умов глобалізації посилюється роль релігії як інструменту ідентифікації «своїх» та «чужих». Послаблюється вплив заходу на незахідні держави й цивілізації. Посилення регіональних економічних інтеграційних утворень також пов'язане з цивілізаційним фактором. Основні конфлікти сучасних міжнародних

відносин відбуваються на перетині цивілізацій. Екологічні проблеми дають привід говорити про цивілізаційну кризу.

Циклічність – термін, запропонований І. Валлерстайном для пояснення зміни гегемонії світових держав за формулою: світова війна, гегемонія великої держави та її занепад, нова світова війна. М. Кондратьєв запропонував модель циклів світової економічної кон'юнктури. Він описав цикли піднесення і занепаду галузей світового господарства у країнах центру світової системи. Тривалість цього циклу – 40–60 років. Циклічність, як засвідчують моніторингові дослідження Української школи архетипіки, виявляє себе і в «перехідні» періоди суспільної історії.

Шанхайська організація співробітництва створена 2001 року Росією, Китаєм, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Узбекистаном у відповідь на введення військ НАТО до Афганістану для боротьби з ісламським тероризмом. ШОС вважають організацією, яка ставить собі за мету побудову багатополюсного світу та протидію гегемонії США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / общ. ред. и предисл. П. С. Гуревича. Москва : Издательская группа «Прогресс» – «Политика», 1992. 608 с.
2. Арсеєнко А., Петрушина Т. США та Україна: сценарії деіндустріалізації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 2. С. 23–47.
3. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. Суспільний розвиток від Різдва Христового = Social Development AD / пер. з укр. В. В. Кухтіна ; Укр. товариство сприяння соціальним інноваціям ; Відділ інформаційно-бібліотечного забезпечення Апарату Верховної Ради України. Київ : Парлам. вид-во, 2000. 312 с. : укр., англ.
4. Ахиезер А. С. Между циклами мышления и циклами истории. *Общественные науки и современность*. 2002. № 3. С. 122–132.
5. «Батьківщина» іде на вибори з гаслом «Новий курс України – нові можливості для кожного». *Новий курс України*. URL: <https://www.nku.com.ua>.
6. Васильев Л. С. История религий Востока. Москва : Высшая школа, 1988. С. 135.

7. Вебер А. Что стоит за так называемым антиглобализмом? *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 12. С. 50–56.
8. Вебер М. Господарська етика світових релігій. Вступ. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика* / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Основи, 1998. 534 с.
9. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика* / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Основи, 1998. 534 с.
10. Вишняк О. Тенденції змін членства в політичних партіях та партійної ідентифікації громадян України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 1. С. 103–117.
11. «Від активного громадянина до держави-лідера». Мораль, інтелект, творча енергія середнього класу. Програма політичної партії «Громадянська позиція». *Громадянська позиція*. URL: <https://www.gp.org.ua/pro-partiyyu/programma-partii>.
12. Гавриленко І. Мережеве суспільство як поняття, образ та історична перспектива. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 1. С. 62–81.
13. Генон Р. Кризис современного мира. Москва : Арктогея, 1991. 262 с.
14. Гозман Л. Я., Шестопал Е. Б. Политическая психология / ред. С. В. Никогосов. Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. 448 с. (Знание).
15. Гуссерль Е. Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму. *Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ : Довіра, 1993. 239 с.
16. Давыдов А. А. Модель социального времени. *Социологические исследования*. 1998. № 4. С. 98–101.
17. Держава, що сприяє розвитку: вступ до соціологічної проблематики / Кутуєв П., Якубін О., Герчанівський Д.

- Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2015. № 4. С. 3–19.
18. Джудіс Дж. Б. Великий вибух популізму. Як економічна криза змінила світову політику. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 192 с.
19. Донченко Е. А. Социетальная психика / Институт социологии НАН Украины. Киев : Наукова думка, 1994. 206 с.
20. Дутчак О. Робітничі протести в Україні до і після «Євромайдану». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2016. № 4. С. 3–18.
21. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть. Київ : Дух і літера, 2018. 480 с.
22. «За вільну людину в незалежній Україні». Програма політичної партії «За життя!». *Політична партія «За життя»*. URL: <https://www.zagittya.com.ua/party/programma.html>.
23. Злобіна О. Ланцюги розчарувань: сучасні тренди емоційних трансформацій в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2017. № 4. С. 37–52.
24. Иноземцев В. Л. «Постиндустриальное хозяйство» и «постиндустриальное общество». К проблеме социальных тенденций XXI века. *Общественные науки и современность.* 2001. № 3. С. 140–152.
25. История теоретической социологии : в 4 т. Т. 1 / отв. ред. и сост. Ю. Н. Давыдов. Москва : Канон, 1997. 496 с.
26. Казинцев А. И. Новые политические мифы. Опыт публицистического исследования. Москва : Молодая гвардия, 1990. 223 с.
27. Кара-Мурза С. Истмат и проблема Восток – Запад. Москва : Алгоритм, 2001. 251 с.
28. Костенко Н., Макеев С. З приводу соціології недовіри. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2014. № 3. С. 3–16.

29. Кутуєв П. Від євроцентричного модерну до плюра-лістичних модернів: еволюція історичної соціології Ш. Ейзенштадта / Кутуєв П., Якубін О., Макаренко Д., Герчанівський Д. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 3. С. 38–61.
30. Лейн Д. Безробіття і перетворення: масштаби, політика і контрзаходи. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 1. С. 112–131.
31. Лейн Д. Соціологічні наслідки двадцяти років перетворень: як зближуються Схід і Захід? *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 1. С. 20–42.
32. Майерс Д. Социальная психология. Москва ; Санкт-Петербург ; Минск : Питер, 1998. 688 с.
33. Макеев С. Диференціація солідарностей в екстраординарних обставинах 2013–2015 років в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 1. С. 3–25.
34. Малиш Л. Рівень (не)довіри українців до інститутів та посадовців. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 2. С. 35–52.
35. Маркузе Г. Розум і революція. *Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ : Довіра, 1993. 239 с.
36. Московичи С. Машина, творящая богов / пер. с фр. Москва : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 6.
37. Мосс М. Социальные функции священного. *Избранные произведения*. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 448 с.
38. Неклесса А. Реквием ХХ веку. *Мировая экономика и международные отношения*. 2000. № 2. С. 3–14.
39. Нобелевский лауреат публично признал ошибки. *XX2 век*. 2017. 27 февраля. URL: <https://www.22century.ru/allsorts/44523>.
40. Оптимізм. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. С. 851.

41. Отріщенко Н. Досвід революції 2013–2014: від цінностей до повсякденних практик. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 3. С. 148–159.
42. Панарин А. С. Искушение глобализмом. Москва : Рус. нац. фонд, 2000. 379 с.
43. Панарин А. С. Политология. О мире политики на Востоке и на Западе : учебное пособие. Москва : Книжный дом «Университет», 1999. 320 с.
44. Поппер К. Злиденність історизму. Київ : Абрис, 1994. 192 с.
45. Програма політичної партії «Національний корпус». *Національний корпус*. URL: <https://www.nationalcorps.org/section/program>.
46. Райс К. Демократія / пер. з англ. Леся Герасимчука. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 320 с. URL: <https://www.bookclub.ua/catalog/books/facts/product.html?id=46827>.
47. Рахманов О. Соціальні передумови та способи створення капіталу великих власників України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 4. С. 51–68.
48. Рахманов О. Політична свідомість робітничого класу України у роки соціальних трансформацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 1. С. 3–26.
49. Рущенко І. Від «кримінальної революції» до «кримінального суспільства». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 2. С. 3–22.
50. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ : Довіра, 1993. 239 с.
51. Симончук О. Дрібні власники: конститування соціального класу в сучасній Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 4. С. 3–41.

52. Сохань Л. В., Сохань І. П. Час Нового Світу і Людина: Глобальні ризики цивілізації і пошук шляху : соціологічні нариси. Київ : ВІПОЛ, 2001. С. 82.
53. Стражний О. Майдан. Події – свідчення – менталітет. Київ : Дух і літера, 2016. 360 с.
54. Сценарії майбутнього: від оптимістичного до колапсу. *Голос України*. 2016. 29 грудня. С. 1.
55. Тойнби А. Постижение истории / пер. с англ. Москва : Прогресс, 1991. 736 с.
56. Тоффлер А. Футурошок. Санкт-Петербург : Лань, 1997. 464 с.
57. Фельдштейн Д. И. Психология развития личности в онтогенезе / НИИ общей и педагогической психологии АПН СССР. Москва : Педагогика, 1989. 208 с.
58. Функціональна і компетентнісна готовність державних службовців України до здійснення публічного адміністрування в умовах демократії / Афонін Е. А., Балакірєва О. М. *Український соціум*. 2015. № 1. С 7–22.
59. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. Москва : Academia, 1995. 252 с.
60. Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления / пер. с нем. Москва : Республика, 1993. 447 с. (Мыслители XX века).
61. Хевеши М. А. Массовое общество в XX веке. *Социологические исследования*. 2001. № 7. С. 3–12.
62. Чешков М. А. О видении глобализирующегося мира. *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 6. С. 46–58.
63. Шевченко М. Путин с Медведевым покинули страну! Начался беспредел и хаос... *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TIjWyl3DhiE&feature=share>.

64. Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ. ; под ред. В. А. Ядова. Москва : Аспект Пресс, 1996. 416 с.
65. Шульга О. Символічні анклавів і зміна символічних універсумів. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 3. С. 95–107.
66. Щербина В. Субъектная составляющая теоретизирования как предмет рефлексии различных направлений социологии. *Буття людини, природа та соціум: соціально-філософські виміри (Вісник Харківського університету)*. 1998. № 5. С. 6–7.
67. Юнг К.-Г. Психология бессознательного : научное издание / пер. с нем. В. Бакусева, А. Кричевского, Т. Ребеко. Москва : АСТ-ЛТД ; Канон+, 1998. 399 с.
68. Dahrendorf R. Die Krisen der Demokratie. Ein Gespräch mit Antonio Polito. München : C. H. Beck Verlag, 2002. 116 s.
69. Ernst Nolte. Historische Existenz: Zwischen Anfang und Ende der Geschichte. München ; Zürich : Piper, 1998. 765 s.
70. Mander J., Goldsmith Ed. Schwarzbuch Globalisierung. Aus Englischen. München : Riemann Verlag, 2002. 516 s.
71. Sumner W. G. Folkways. A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals. Boston : The Athenæum Press, 1906. 692 p.
72. Werner Adam. Das Neue Russland. Putins Aufbruch mit schwerem Erbe. Wien : Verlag Holzhausen, 2000. 196 s.

МОНІТОРИНГ СОЦІЕТАЛЬНИХ ⁴⁴ ЗМІН: УКРАЇНА (1992–2018), РОСІЯ (2010–2011), БІЛОРУСЬ (2010–2013) ⁴⁵

I. Методичні та організаційні засади

Моніторинг соціетальних змін: Україна (1992–2018), Росія (2010–2011), Білорусь (2010–2013) реалізує в собі методологію й техніку соціологічного аналізу та прогнозування у нових – постмодерних – умовах суспільного розвитку.

Методичний комплекс моніторингу становлять:

1) **Проективна тестова «Методика колірних уподобань» / «Веселка»** (автор – Едуард Афонін, 1987), яка вперше в соціологічній практиці виміряла код культури України, межі вікових когорт та спостерігає флуктаційну

⁴⁴ Термін «соціетальне» (від лат. *societas* – спільність) ввів у науковий обіг професор Єльського університету (США) Вільям Самнер у монографії «Народні звичаї» (1906) для опису організаційних аспектів соціального життя; в сучасній соціології використовується для характеристики відносин і процесів на рівні суспільства загалом.

⁴⁵ У цій публікації наводиться стислий зміст загальносистемних змін, яких зазнає Україна протягом перехідної доби суспільного розвитку. Детальніше див.: Афонін Е. А., Суший О. В. Закономірності та особливості української трансформації. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 94–108. URL: <http://panorama.niss.gov.ua/content/articles/files/12s-1456310188.pdf>.

динаміку коду української культури під час її суспільно-трансформаційних змін.

2) **Особистісний опитувальник «БАД»** (автори – Леонід Бурлачук, Едуард Афонін, Олена Донченко, 2002), що вимірює шість взаємопов'язаних між собою психосоціальних характеристик (бінарних юнгівських шкал-опозицій), середньозважена яких відображає стан сформованості модусів соціальної чи соцієтальної ідентичностей⁴⁶; кожна з цих шести позначених психосоціальних характеристик являє собою своєрідний історичний результат того, що не один раз повторювалося як у поведінці однієї людини, так і в долі цілого народу, зокрема:

- **екстраверсія / інтроверсія**: виявляє психічну настанову на світосприйняття, адже характеризує спрямованість психіки людини на рефлексію зовнішньої, об'єктно-матеріальної сутності речей (матеріалістична картина світу), або, навпаки, на внутрішню, суб'єктно-ідеалістичну сутність предметів і речей (ідеалістична картина світу);
- **емоційність / прагматичність**: визначає ментально-якісні характеристики людської психіки, зорієнтовані на соціально значущу (моральну) поведінку або на утилітарні цінності (матеріальну користь, економічну ефективність тощо);
- **ірраціональність / раціональність**: визначає спосіб ухвалення рішень (як оцінно-вольовий акт або як наслідок розумного розрахунку);

⁴⁶ Детальніше див.: Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління. *Концептуальні засади взаємодії політики й управління* : навчальний посібник / авт. кол.: Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валецький та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голуб, В. М. Козакова ; Національна академія державного управління при Президентові України. Київ : Вид-во НАДУ, 2010. С. 265–289. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Konzept_zasadi.pdf.

- **інтуїтивність / сенсорність:** виявляє особливості інформаційної взаємодії людини із зовнішнім світом;
- **екстернальність / інтернальність (шкала локус-контролю):** визначає схильність суб'єкта приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім (державно-громадським) або внутрішнім (індивідуально-особистісним) силам;
- **екзекутивність / інтенціональність:** виявляє гендерну ідентифікацію людини, її психічну властивість і схильність до реалізації соціокультурних ролей, традиційно зарахованих до жінки (функціонування / відтворення / збереження цілісності) або чоловіка (розвиток / вихід за межі цілого).

Із використанням вищезазначених методик за період 1992–2018 років здійснено 88 досліджень, зокрема:

- 67 досліджень динаміки флуктуаційних змін коду української (1992–2018, діаграма 1), російської (1992/2010/2011, діаграма 2), білоруської (1992/2010/2011/2013, діаграма 3) культур;
- 18 досліджень динаміки соціетальних змін і процесів ідентифікації в українському суспільстві та його політико-управлінській еліті (2002–2018, табл. 1, 2);
- 3 порівняльних дослідження динаміки соціетальних змін і процесів ідентифікації в Україні, Росії, Білорусі (2010/2011/2013–2014, табл. 3, 4).

Кожне з вищезазначених моніторингових досліджень здійснене за «свою» вибірковою сукупністю (її позначено в додатках), яка є репрезентативною за основними соціально-демографічними ознаками стосовно дорослого населення країн.

Моніторингові дослідження здійснювались за участі:

- Центру соціальних та маркетингових досліджень SOCIS (Київ, 1992–1998, 2001–2004, керівник – Микола Чурилов);

- компанії GfK Ukraine (Київ, 1999–2001, керівник – *Тетяна Кошечкіна*);
- Центру «Соціальний моніторинг» та Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України (Київ, 2005–2018, керівник – *Ольга Балакірева*);
- кафедр державної політики та управління політичними процесами Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, 2005, 2009; керівник – *Олексій Крюков, Олександр Радченко*);
- Левада-центру (Москва, 2010–2011; керівник – *Олексій Гражданкін*);
- Центру соціологічних і політичних досліджень Білоруського державного університету (Мінськ, 2010, 2011, 2013, керівник – *Давид Ротман*).

II. Проективна тестова «Методика колірних уподобань» (Едуард Афонін, 1987) ⁴⁷

Авторська психодіагностична «Методика колірних уподобань» («Веселка») належить до групи проективних методик дослідження особистості. В основі цього тесту, як і схожих тестів: «Колірний тест» М. Люшера (1948), «Тест колірних пірамід» Р. Гейса і Г. Гілтмана (1952), «Колірний тест відносин» (ЦТО) Є. Бажіна і О. Еткінда (1985), – лежить фундаментальна властивість оптичної активності «живої» природи, що була встановлена у ХІХ ст. французом Луї Пастером. Новизна авторського підходу полягає в

⁴⁷ Надруковано за: Афонин Э. Цвет и психика = Color and psyche. *Аэропорт*. 2006. № 1. С. 52–55.

нетрадиційній системі органів чуттів людини – такій, що виходить за межі аристотелівської уяви про п'ятиелементну систему (дотик, смак, нюх, слух, зір) і додає два елементи: ментал і астрал. Універсальність і технологічна простота методики відкриває широкі перспективи її використання в освіті, профорієнтаційній та соціальній роботі. Вона може слугувати ефективним інструментом розв'язання міжособистісних конфліктів у сімейному житті й професійній діяльності, може бути незамінним помічником у вирішенні делікатних завдань оперативно-пошукової діяльності та низки завдань національної безпеки.

2.1. Хроматика, або Вчення про колір

Вчення про світло своїми витокami сягає часів античної Греції. Однак інтерпретація способу сприймання кольору в стародавніх греків мала доволі складний характер, набираючи різних літературних форм. Не маючи точних знань про закони природи, грецькі вчені протиставляли світло і темряву, біле і чорне. «Вони, безумовно, помічали, що між цими крайніми полюсами втримуються всі кольори, – зазначає у нарисі “Вчення про колір” (1963) Г. Цойґнер, – але характер цього явища вони не формулювали досить точно, хоча Арістотель абсолютно ясно казав, що тут мова йде не про просте змішування».

Першим, хто науково обґрунтував природу «дисперсії світла» – кольорових смуг, що з'являються під час розкладання білого сонячного світла оптичною призмою, – був засновник класичної механіки англієць І. Ньютон (1643–1727). Він вважав, що біле сонячне світло – це сума світлових променів, які володіють різною силою заломлення. Схоже, як у музичній октаві, у спектрі сонячного світла він розрізняв сім колірних областей (червоний – оранжевий – жовтий – зелений – синій – індиго – фіолетовий),

що сприймаються людським оком як кольори веселки. До нас дійшов дещо уточнений склад колірнього спектра: червоний – оранжевий – жовтий – зелений – блакитний – синій – фіолетовий.

Не менш важливим стало «Вчення про колір», опубліковане 1810 року великим німецьким поетом-натуралістом Йоганном Вольфгангом фон Гете (1749–1832). Потрібно сказати, що сам автор цінував свою роботу про колір значно вище за поетичну творчість.

Розглядаючи предмети через оптичну призму, Гете помітив кольорові смуги, що з'являються на межі світлого і темного. Це відкриття наштовхнуло на висновок, який став основою його вчення про колір. Велич спектральних кольорів, на думку Гете, – лише гра протилежностей – світла і темряви. Наявність двох протилежних полюсів – це істотна характеристика кольорів у найрізноманітніших виявах.

Гете розглядає усі явища, пов'язані з кольором, винятково з позицій впливу кольору на людину: фізіологічного і психологічного. «Його теорія набагато глибша за ньютонівську, що є чисто фізичною теорією», – зазначав Р. Уїге у своїй доповіді на конференції «Царство кольору», що відбулася в серпні 1972 року в Асконі (Швейцарія). Пояснюючи психологічний ефект і підкреслюючи роль, яку відіграє колір у драмі світла і тіні, він спробував обґрунтувати відродження сьогодні інтересу фахівців до теорії Гете, що свого часу не була оцінена гідно.

Трохи пізніше два не менш відомих французи – Луї Пастер (1822–1895) і П'єр Кюрі (1859–1906), досліджуючи кристали, фактично доповнили один одного тим, що науково обґрунтували ключову ідею Гете про оптичну активність «живої» природи. Зауважимо: науково уточнена ідея Гете фактично знайшла свій розвиток в авторському між-

дисциплінарному концепті «універсального епохального циклу», що з 1996 року розробляється в Україні.

Очевидно, ще багато можна говорити про теорії кольору, зокрема про значення кольору – колірний символізм, який свідомо (і несвідомо) використовується в богослужінні й політиці, геральдиці й рекламі, алхімії й науці, образотворчому мистецтві та літературі. Однак видається, що в переданих фрагментах викладено найважливішу частину предмета нашої теми. Тому хотіли б перемикнути увагу читача на зауваження Р. Уїґе про спроби відродження нашими сучасниками – поколіннями постіндустріального суспільства – ідей великого Ґете. Що саме спонукає нас шукати в анналах історії ті чи ті ідеї, концепції, імена? Напівжартома й цілком серйозно можна сказати, що рушійною силою пізнання є ірраціональне чуттєве начало – Любов! Так, в одному зі своїх листів до Шарлотти фон Штайн Ґете пише:

Звідки ми з'явилися? З лю... любові.

А як би ми загубилися? А без любові.

Чим перепони візьмемо? Таки Любов'ю.

Знайти любов – чи можливо? Тільки любов'ю.

Крізь сльози хто сміється нам? Любов, любов...

З'єднуватися як дається нам? Через Любов!

2.2. Таланти і шанувальники, або Суспільно-історична епоха та її вплив на психотип людини

Пам'ятається, в народі кажуть: якщо людина має талант, то цей талант виявляється у всьому. Цей вислів містить у собі два сенси: один відображає внутрішню, психологічну, природу таланту, інший – зовнішні, соціальні умови, у яких росте людський талант. Розгляньмо їх детальніше.

Ґете можна, як нам видається, зарахувати до прототипу людей яскравого таланту, на які епоха Просвітництва

(XVII–XVIII ст.) була така багата. Можливо, не випадково саме цьому суспільно-історичному періоду випало стати вісником нового часу – модерну. Ця епоха залишила нам таких видатних діячів, як: англійські філософи-матеріалісти Френсіс Бекон (1561–1626) і Джон Локк (1632–1704), французькі просвітителі Шарль Луї де Монтеск'є (1689–1755) і Вольтер (1694–1778), Жан-Жак Руссо (1712–1778) і Дені Дідро (1713–1784), німецькі діячі мистецтва Готтольд Ефраїм Лессінг (1729–1781), Йоганн Фрідріх Шиллер (1759–1805) і, звичайно ж, письменник-натураліст Йоганн Вольфганг фон Гете (1749–1832).

Своїм потужним імпульсом раціональна культура епохи Просвітництва, як і колірний спектр веселки, додала у людське життя різнобарв'я талантів у всіх сферах життя – політиці, економіці, культурі, в публічній сфері та у побуті. Здається, дослідники моди підтримають нас у тому, що й сама мода своїми формами і фарбами в епоху Просвітництва ставала все розкутішою й демократичнішою.

Лише для того, щоб бути послідовними, скажемо кілька слів про наступну після Просвітництва епоху модерну. Вона асоціюється у свідомості представників будь-якої світової культури з поняттям-символом «революція»: Великою французькою революцією (1789–1794), а також подальшою хвилею європейських революцій (1848–1849), американською (1861–1865), японською (1867–1868), російською (1905–1917), китайською (1911–1949), кубинською (1953–1959), нікарагуанською (1979) й багатьма іншими революціями. Заради правди зазначимо, що французькій передували нідерландська (1566–1609) і англійська (1649–1689) революції, проте лише їй судилося стати символом революційної епохи модерну.

Епоха революційного модерну характерна тим, що вона явила світові не тільки новий суспільно-політичний лад

чи нові владно-політичні інститути, а й новий тип людини, на який, власне, і спиралися нові суспільні інститути. Таким новим людським психологічним прототипом став геній (тут цілком доречно згадати образ Фігаро). Характер такої людини-генія цілком може бути зведений до формули «трохи про все», у той час як характер його історичного попередника (людини-таланту) відповідав формулі «все про дещо вузьке». Яскравим прикладом реалізованого прототипу генія став *Homo Sovietikus*. Йому сповна відповідала модель всебічно розвиненої особистості, на яку Постановою ЦК ВКП (б) 1931 року була спрямована радянська середня загальноосвітня політехнічна школа, що готувала всебічно розвинену особистість, своєрідного універсала «кота Матроскіна».

Наш час постмодерну – час після сучасності, – схоже, знову виводить на арену суспільного життя прототип таланту. Адже у своїх професійних орієнтаціях українці все частіше перемикаються із так званого соціального замовлення, яке нав'язувала держава у вигляді моди на ту чи ту професію (тракториста, доярку, металурга, інженера, космонавта тощо), на власні здібності та професійні якості. Що далі, то очевиднішою стає згубність старих профорієнтаційних настанов людей. Незбалансованість ринку праці не залишає іншого шансу, ніж покладатися на процес саморегуляції – орієнтацію на «особистісні преференції» і ті здібності, які, власне, й забезпечують нам успішну конкуренцію на ринку робочої сили.

2.3. Давно забуте минуле

З розвитком людини (і людства) розвивалися техніка й інструменти людського пізнання і самопізнання. Потужним стимулом для таких технік ставали «непевні» часи – часи радикальних змін у суспільстві та світі загалом. Саме в такі

періоди історії порушуються стійкі взаємозв'язки у суспільній системі. Як наслідок, науковий метод пізнання втрачає свою спроможність, і люди змушені активно перемикатися на стародавні, часом забуті прогнози практики. Ось чому сьогодні з боку широкого кола людей (політиків і бізнесменів, державних і муніципальних службовців, учених і практиків, загалом людей різного віку і професій) ми бачимо сплеск інтересу до астрології, китайської системи «І-цзин», карт Таро, інших усіляких народних практик прогнозування.

Авторська психодіагностична «Методика кольірних уподобань» є чимось на кшталт компромісу між науковою і древньою пророцькою практикою, яка «схоплює» психічне в його цілісності.

Як працює методика

Перший крок. Скористайтеся українським висловом для актуалізації кольорів веселки («Чапля осінь жде завзято: буде сани фарбувати»): червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий.

Другий крок. Виберіть один із семи кольорів веселки, найбільш приємний Вам останнім часом. У разі рівного емоційного ставлення до двох і більше кольорів користуйтеся правилом вибору «більш-менш» (який із кольорів хоч трохи, але приємніший, ніж інші).

Третій крок. Визначтеся, який колір із решти шести (тобто не враховуючи уже обраного) Вам найбільш приємний. Запишіть результат у формі одного з таких сполучень: ч-о, з-б, з-с, з-ф тощо (одна з 42 комбінацій).

Деякі з результатів тестування.

Гендер – соціокультурна стаття або традиційно зараховані до чоловіка чи жінки соціальні ролі.

У сучасній практиці розрізняють жіночі (ω) і чоловічі (μ) гендерні ролі, загальний розподіл яких в Україні ста-

ном на 1992 рік становив відповідно 62 % і 38 %. Водночас демографічний розподіл (за фізіологічними статтями) становив 54 % жінок і 46 % чоловіків. Відповідно 6 % чоловіків мали ω-гендер і 6 % жінок – μ-гендер. Після завершення трансформаційних процесів ці показники в Україні щонайменше подвояться.

Загалом, незалежно від фізичного статі, ω-гендер мають ті з читачів, парні колірні вибори-переваги яких відповідають одному з перерахованих значень: ч-о, ч-ж, ч-з, ч-б, ч-с, ч-ф, о-ж, о-з, о-б, о-с, о-ф, ж-з, ж-б, ж-с, ж-ф, з-б, з-с, з-ф, б-с, б-ф, с-ф. І навпаки, μ-гендер мають ті читачі, колірні вибори-переваги яких відповідають значенням: ф-с, ф-б, ф-з, ф-ж, ф-о, ф-ч, с-б, с-з, с-ж, с-о, с-ч, б-з, б-ж, б-о, б-ч, з-ж, з-о, з-ч, ж-о, ж-ч, о-ч.

Міжособистісна сумісність – це взаємне прийняття партнерів з діяльності та спілкування, засноване на оптимальному поєднанні їхніх психологічних властивостей, у нашому випадку – схожості або взаємодоповнюваності їхнього гендеру. Ці положення прямо впливають із бісексуальної сутності людини та «закона статевого тяжіння», обґрунтованого на межі XIX–XX ст. австрійським психіатром Отто Вейнінґером у праці «Стать і характер» (1903, http://www.koob.ru/books/veininger_otto_pol_i_harakter.rar). Іншими словами, якщо партнери (сімейна пара) мають протилежний (а краще – «дзеркальний») гендер, то в них є підстави для успішного сімейного життя, і навпаки. Так, проведені на початку 90-х років XX ст. в Інституті соціології НАН України дослідження показали, що офіцерський корпус української армії (спадкоємиці радянської військової традиції) на 2/3 мав ω-гендер. Ця обставина певною мірою узгоджується з минулим уявленням про те, що офіцери-чоловіки частіше, ніж представники інших професій, потрапляли «під підбор» своїх дружин – власниць μ-гендеру.

Тип модальності⁴⁸ – це найефективніші канали сприйняття інформації. Не заглиблюючись в особливості аналізу, назвемо колірні уподобання та відповідні їм типи модальності:

фіолетовий – дотик;

синій – смак;

блакитний – нюх;

зелений – слух;

жовтий – зір;

оранжевий – ментал (миследіяльність);

червоний – астрал (інтуїція).

Для прикладу скажемо, що людина з перевагою фіолетового кольору має підвищену тактильну чутливість і, як правило, високу сексуальну активність. Людину з перевагою синього кольору оточення частенько зараховує до гурманів (поціновувачів кухні). Людина-володар блакитного вподобання з високим ступенем імовірності помітить у собі підвищену чутливість до запахів. Володар зеленого вподобання, напевно, скаже, що для нього краще один раз почути, ніж кілька раз побачити, а володар жовтого – навпаки. Перевага оранжевого, цілком імовірно, виокремить людину з розвиненою миследіяльністю, схильністю до психоаналізу тощо, а червоного – з розвиненою інтуїцією, екстрасенсорними здібностями тощо. Усе сказане має яскраво виражений контекст лише для володарів першого із двох обраних колірних переваг.

Тип здібностей: геній / талант.

Досить широке ходіння в народі отримала формула здібностей людини, згідно з якою талант – це людина, яка знає «все про дещо», а геній – це той, хто знає «дещо про

⁴⁸ Термін запозичено з американської методики НЛП – «нейролінгвістичного програмування».

все». Авторський аналіз свідчить, що різні суспільно-історичні епохи мають різну «спеціалізацію» з відтворення талантів і геніїв. Так, плідними для відтворення геніїв була грецька античність, епохи Відродження та революційного модерну. Своєрідними епохами талантів стали римська античність, Просвітництво та постмодерна сучасність.

Для діагностів-практиків скажемо, що прототип генія виявлятимуть люди-володарі червоного та фіолетового колірних уподобань. До прототипів таланту сміливо можна зараховувати людей, колірні переваги яких є суміжними у спектрі веселки, наприклад: ч-о, о-ж, ж-з, з-б, б-з, з-ф.

Професійні схильності людей, як і інші соціальні характеристики, можуть бути встановлені за допомогою парних колірних переваг. Однак цей пункт методики потребує спеціальної підготовленості до «розшифровування» результатів тестування. Тому назвемо лише колірні вподобання і відповідні їм види діяльності:

червоний	громадська / політична діяльність;
оранжевий	організаційна / правова діяльність;
жовтий	дослідницька / наукова діяльність;
зелений	педагогічна / виробнича діяльність;
блакитний	конструкторська / проектна діяльність;
синій	медична / художня діяльність;
фіолетовий	комунальна / побутова діяльність.

III. Особистісний опитувальник «БАД»

(Бурлачук, Афонін, Донченко, 2002)

3.1. Про процедуру розробки та реалізації для визначення властивостей соціальної психіки

Визначення кількості завдань. З огляду на цільову орієнтацію на проведення дослідження з великою кількістю випробовуваних в умовах обмеженого часу, передба-

чувана кількість завдань зводилася до 50–60 пунктів (по 8–9 пунктів у кожній із шести шкал), на виконання яких, у середньому, випробовувані могли витратити не більше 25–30 хв.⁴⁹

Розробка завдань. Було розроблено пілотажний варіант опитувальника, що містив 85 пунктів (у 1,5 раза більше за очікувану остаточну кількість пунктів)⁵⁰. Було обрано ди-хотомічний тип завдань (який передбачав відповіді «так», «ні») як найбільш популярний і зрозумілий респондентам.

Пілотажне дослідження

Перший етап

Було сформовано репрезентативну вибірку, що зараховувала представників різних вікових і культурних груп. Загальна кількість випробовуваних на цьому етапі становила 50 осіб, із них: 20 студентів ВНЗ (1–5 курси), 11 учнів (10–11 класи), 8 пенсіонерів; разом – 32 жінки і 18 чоловіків.

За результатами пілотажного дослідження було відібрано **56 пунктів**, що увійшли в остаточний варіант опитувальника. Критеріями відбору були такі параметри:

- дискримінативність кожного пункту (коефіцієнт кореляції кожного пункту із загальним балом за шкалою) – не менше 0,2;
- індекс ефективності завдання (від 0,25 до 0,75).

Також було розраховано надійність внутрішньої узгодженості кожної із шести шкал (коефіцієнт альфа Кронбаха варіював у межах від 0,55 до 0,65, що допустимо через невелику кількість завдань⁵¹).

⁴⁹ Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2006. С. 151–153 (Серия «Учебник нового века»).

⁵⁰ Там само. С. 153–156.

⁵¹ Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов. Киев : ПАН Лтд, 1994. 288 с.

Другий етап

Для розрахунку ретестової надійності тесту через два місяці було проведено додаткове дослідження. Вибірка зараховувала 30 осіб із числа учасників першого етапу дослідження. Отриманий коефіцієнт ретестової надійності дорівнював 0,78. Це відповідає нормативним вимогам до тестів цього типу.

Аналіз

Базове дослідження (із використанням розробленого тесту з 56 пунктів) зараховувало 514 випробовуваних, що дало можливість провести факторний аналіз методики (який є статистично недостовірним, якщо кількість випробовуваних невелика). Отримані результати дозволили скоротити вихідну кількість пунктів анкети з 56 до 18. Психометричні властивості у такому разі змінилися незначно, а скорочена, експрес-версія опитувальника уможливила проведення подальших моніторингових соціологічних досліджень у режимі експрес-діагностики.

Отже, дослідження властивостей соціальної психіки можна проводити, ґрунтуючись як на першій (повній – із 56 пунктів), так і на другій (експрес- – із 18 пунктів) версіях методики, до того ж у другому разі додаткова надійність результатів забезпечується проведенням факторним аналізом.

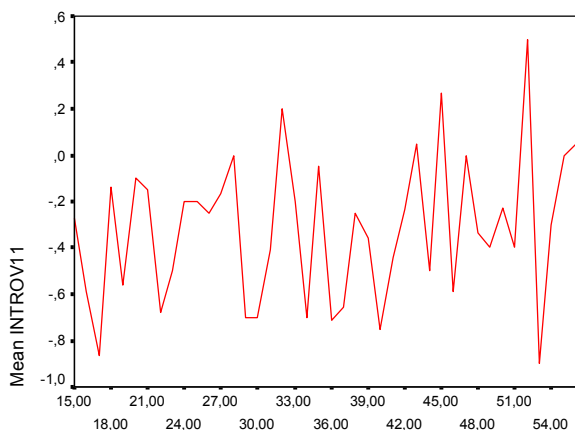
Нижче наведено приклади деяких даних, отриманих у ході обробки другого (експрес-) варіанта опитувальника.

Однофакторний дисперсійний аналіз виявив шкали, вікова динаміка за якими сягає рівня значущості ($SIG < 0,05$). Як видно з наступної таблиці, це шкали прагматичності й інтернальності.

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
INTROV1	Between Groups	48,011	41	1,171	,938	,584
	Within Groups	589,430	472	1,249		
	Total	637,442	513			
PRAGM2	Between Groups	53,048	41	1,294	1,553	,018
	Within Groups	393,226	472	,833		
	Total	446,274	513			
RACIO3	Between Groups	50,504	41	1,232	1,307	,102
	Within Groups	444,967	472	,943		
	Total	495,471	513			
SENC4	Between Groups	47,550	41	1,160	1,117	,291
	Within Groups	490,069	472	1,038		
	Total	537,619	513			
INTERN5	Between Groups	88,455	41	2,157	2,289	,000
	Within Groups	444,782	472	,942		
	Total	533,237	513			
INTENC6	Between Groups	38,773	41	,946	,865	,710
	Within Groups	516,178	472	1,094		
	Total	554,951	513			

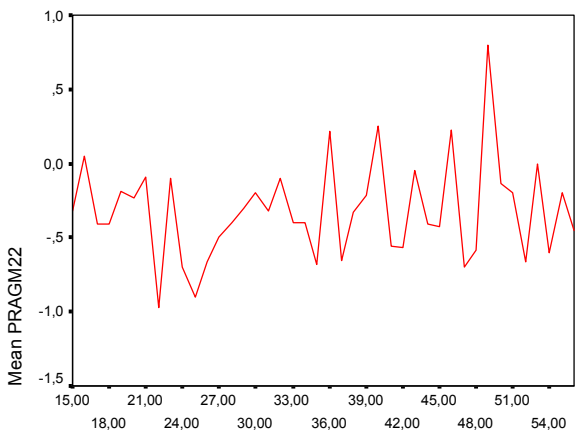
Нижче наводяться графіки вікової мінливості кожної з шести соцієтальних властивостей. Для зручності інтерпретації дані організовано так, що значення, які перевищують 0, відповідають позитивному полюсу шкали (інтроверсія, прагматичність тощо), а значення менше 0 відповідають негативному полюсу шкали (екстраверсія, емоційність тощо).

**Графік мінливості у вираженні ІНТРОВЕРСІЇ
у представників різних вікових груп**

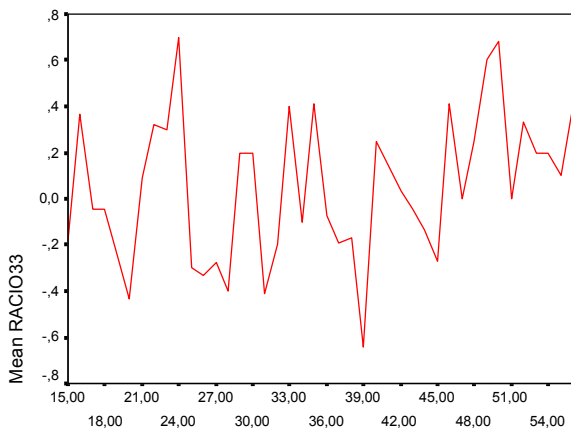
VAR00003

**Графік мінливості у вираженні
ПРАГМАТИЧНОСТІ
у представників різних вікових груп**

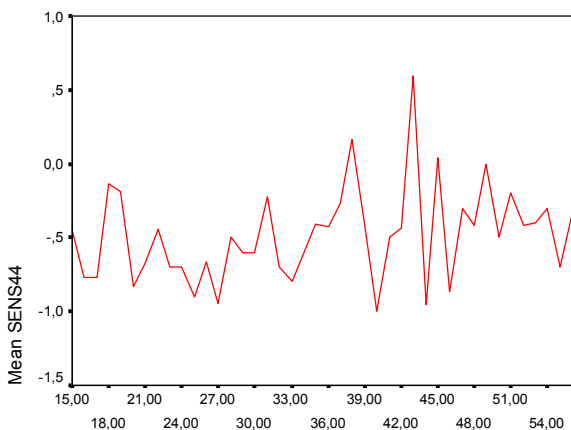
VAR00003

**Графік мінливості у вираженні
РАЦІОНАЛЬНОСТІ
у представників різних вікових груп**

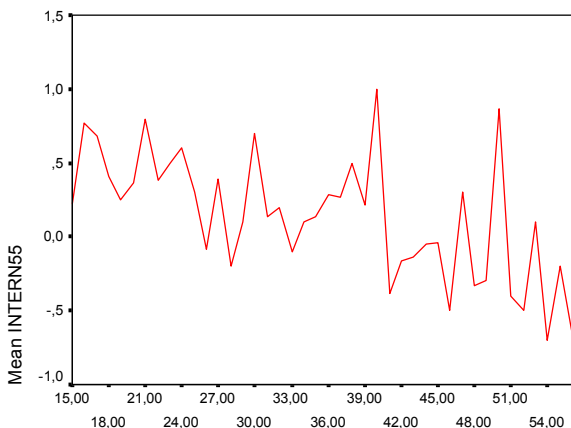
VAR00003

**Графік мінливості у вираженні СЕНСОРНОСТІ
у представників різних вікових груп**

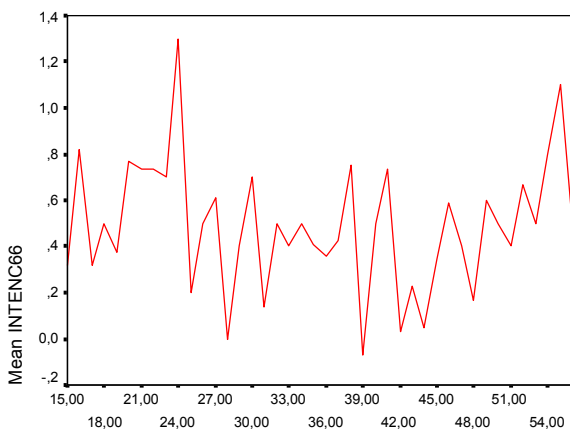
VAR00003

**Графік мінливості у вираженні
ІНТЕРНАЛЬНОСТІ
у представників різних вікових груп**

VAR00003

**Графік мінливості у вираженні
ІНТЕНЦІОНАЛЬНОСТІ
у представників різних вікових груп**

VAR00003

3.2. Оформлення тесту

У зв'язку з тим, що дослідження передбачало індивідуальне тестування, інструкцію на бланку опитувальника було зведено до мінімуму: «Уважно прочитайте наступні твердження й поставте у відповідній колонці знак “+”, якщо ви згодні з ним, і знак “-”, якщо не згодні».

Повна версія опитувальника

ОПИТУВАЛЬНИК – 56

1. Екстраверсія	(-) / Інтроверсія	(+)
2. Емоційність	(-) / Прагматичність	(+)
3. Ірраціональність	(-) / Раціональність	(+)
4. Інтуїтивність	(-) / Сенсорність	(+)
5. Екстернальність	(-) / Інтернальність	(+)
6. Екзекутивність	(-) / Іntenціональність	(+)

Чи погоджуєтесь Ви з нижченаведеними твердженнями?
(Дайте відповідь у кожному рядку.)

Інструкція. Уважно прочитайте наступні твердження й поставте у відповідну колонку «+», якщо Ви згодні з ним, «-», якщо не згодні, «О», якщо Вам складно дати відповідь.

№	Опитувальник	Відповідь (+/-)	«Ключ»
1.	Я охочіше проводжу час із близьким другом, ніж у великій жвавій компанії.		+ (1)
2.	Я часто поступаюся своїм емоціям, забуваючи про вигоду.		- (2)
3.	«Сім раз відмірай, а раз відріж» – моє кредо.		+ (3)
4.	Журавель у небі часто привабливіший, ніж синиця в руці.		- (2)
5.	Хвороба – випадкова річ: якщо вже випало занедужати, то нічого не вдієш.		- (5)
6.	У ролі керівника я відчуваю себе комфортніше, ніж у ролі виконавця.		+ (6)
7.	Я імовірніше б обрав книжку з цікавим сюжетом, а не ту, у якій описуються внутрішні переживання героїв.		- (1)
8.	Навіть якщо логіка й факти на моєму боці, я можу поступитися, щоб не образити іншої людини.		- (2)
9.	Я часто дивую інших людей несподіваними думками і вчинками.		- (3)
10.	Я маю шосте чуття: інколи я знаю, що має статися, задовго до того, як це трапляється.		- (4)
11.	Успіх – результат наполегливої праці, і він мало залежить від фортуни.		+ (5)
12.	Я цілеспрямована людина і, як правило, доводжу розпочату справу до кінця.		+ (6)
13.	Мені приємніше й легше почитати про те, що мене цікавить, у книжці, навіть якщо про це швидше й простіше дізнатися в друзів.		+ (1)
14.	Як правило, мені важко пояснити, чому мені хтось подобається чи не подобається.		- (2)
15.	Йдучи в магазин, я часто заздалегідь складаю список усього необхідного.		+ (3)

№	Опитувальник	Відповідь (+/-)	«Ключ»
16.	Мені важко пригадати риси обличчя й деталі одягу людини, проте я добре пам'ятаю її вигляд загалом.		- (4)
17.	Якщо люди не підходять одне одному, то їхні намагання налагодити сімейні стосунки марні.		- (5)
18.	Я часто захоплююсь деталями, заглиблююсь у них, тому не можу закінчити розпочату справу.		- (6)
19.	Я дію і розмовляю швидко, не витрачаючи багато часу на обмірковування.		- (1)
20.	Я вважаю, що іграшки повинні перш за все сприяти розумовому розвитку дитини, а не розвагам.		+ (2)
21.	Я не відчуваю труднощів, коли потрібно зробити виняток із правила.		- (3)
22.	Розповідаючи про когось, мені легше порівняти його з відомим персонажем, аніж послідовно описувати різні властивості.		- (4)
23.	У скрутних обставинах я вважаю за краще почекати, поки проблеми вирішаться самі собою.		- (5)
24.	Процес виконання роботи захоплює мене більше, ніж її результат.		- (6)
25.	Я рідко виявляю ініціативу познайомитись.		+ (1)
26.	Я відчуваю задоволення від гри, у якій не потрібно думати про перемогу.		- (2)
27.	Я рідко планую наперед і часто змінюю свої плани.		- (3)
28.	Я спостережлива людина, часто помічаю цікаві деталі в зовнішності й поведінці інших людей.		+ (4)

№	Опитувальник	Відповідь (+/-)	«Ключ»
29.	Багато моїх успіхів стали можливими тільки завдяки допомозі інших людей.		- (5)
30.	Я часто завершую роботу всупереч несприятливим обставинам, нестачі часу, зовнішнім перешкодам.		+ (6)
31.	Перебуваючи серед людей, я зазвичай стриманий і мовчазний.		+ (1)
32.	У моєму гардеробі практично немає екстравагантних речей.		+ (2)
33.	Я вважаю, що більшість подій у світі можна передбачити або логічно пояснити.		+ (3)
34.	Я можу без особливої потреби відвідати парфумерний магазин, аби зануритися у світ ароматів.		+ (4)
35.	Люди стають самотніми через те, що самі не виявляють дружелюбності та інтересу до інших.		+ (5)
36.	Мені цікавіше висловлювати власні ідеї, ніж слухати інших.		+ (6)
37.	Я швидко й легко сходжуся з новими людьми.		- (1)
38.	У складній ситуації мені важливіше щире співчуття, ніж фактична допомога.		- (2)
39.	Я використовую час раціонально, тому встигаю зробити багато корисного.		+ (3)
40.	Мої передчуття здійснюються рідко.		+ (4)
41.	Здібні люди, які не змогли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки себе.		+ (5)
42.	Мені зовсім не складно почати робити те, що мені не цікаво, якщо це необхідно.		+ (2)
43.	У мене ніколи не виникало бажання записувати свої думки й почуття в щоденник.		- (1)

№	Опитувальник	Відповідь (+/-)	«Ключ»
44.	Щастя в шлюбі загалом визначається достатком і налагодженим побутом.		+ (2)
45.	Я не засуджую людей, які можуть прийти в театр у спортивному одязі.		- (3)
46.	Мої друзі кажуть, що в мене розвинена інтуїція.		- (4)
47.	Я часто починаю водночас багато цікавих справ, не встигаючи довести їх до кінця.		- (6)
48.	Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже будь-кого.		+ (5)
49.	Я легко можу пожвавити нудну компанію.		- (1)
50.	Я відчуваю сильне бажання нових відчуттів, вражень, переживань.		+ (4)
51.	Закінчуючи цікаву роботу, я часто шкодую про те, що її вже завершено.		- (6)
52.	Більшу частину вільного часу я віддаю своїм захопленням.		- (6)
53.	Погоджуючись на будь-яку справу, я найперше думаю про те, наскільки мені цікаво нею займатися.		- (6)
54.	Я не люблю переказувати жарти своїм друзям.		+ (1)
55.	Я, імовірно, генератор ідей, аніж їх виконавець.		+ (6)
56.	Якщо є вибір, я віддаю перевагу новим екзотичним стравам.		+ (4)

Скорочена (експрес-) версія опитувальника**ОПИТУВАЛЬНИК – 18**

1. Екстраверсія (–) / Інтроверсія (+)
2. Емоційність (–) / Прагматичність (+)
3. Ірраціональність (–) / Раціональність (+)
4. Інтуїтивність (–) / Сенсорність (+)
5. Екстернальність (–) / Інтернальність (+)
6. Екзекутивність (–) / Іntenціональність (+)

Чи погоджуєтеся Ви з нижченаведеними твердженнями?
(Дайте відповідь у кожному рядку.)

Інструкція. Уважно прочитайте наступні твердження й поставте у відповідну колонку «+», якщо Ви згодні з ним, «–», якщо не згодні, «О», якщо Вам складно дати відповідь.

№	Опитувальник	Відповідь (+ / –)	«Ключ»
1.	Я часто поступаюся своїм емоціям, забуваючи про вигоду.		– (2)
2.	«Сім раз відміряй, а раз відріж» – моє кредо.		+ (3)
3.	Хвороба – випадкова річ: якщо вже випало занедужати, то нічого не вдієш.		– (5)
4.	Навіть якщо логіка й факти на моєму боці, я можу поступитися, щоб не образити іншої людини.		– (2)
5.	Я маю шосте чуття: інколи я знаю, що має статися, задовго до того, як це трапляється.		– (4)
6.	Я цілеспрямована людина і, як правило, доводжу розпочату справу до кінця.		+ (6)

№	Опитувальник	Відповідь (+ / -)	«Ключ»
7.	Якщо люди не підходять одне одному, то їхні намагання налагодити сімейні стосунки марні.		– (5)
8.	Я часто захоплююсь деталями, заглиблююсь у них, тому не можу закінчити розпочату справу.		– (6)
9.	У скрутних обставинах я вважаю за краще почекати, поки проблеми вирішаться самі собою.		– (5)
10.	Я відчуваю задоволення від гри, у якій не потрібно думати про перемогу.		– (2)
11.	Я рідко планую наперед і часто змінюю свої плани.		– (3)
12.	Перебуваючи серед людей, я зазвичай стриманий і мовчазний.		+ (1)
13.	Я швидко й легко сходжуся з новими людьми.		– (1)
14.	Я використовую час раціонально, тому встигаю зробити багато корисного.		+ (3)
15.	Мої передчуття здійснюються рідко.		+ (4)
16.	Мої друзі кажуть, що в мене розвинена інтуїція.		– (4)
17.	Я часто починаю водночас багато цікавих справ, не встигаючи довести їх до кінця.		– (6)
18.	Я легко можу пожвавити нудну компанію.		– (1)

Алгоритм обробки результату

Алгоритм обробки отриманих результатів тестування спрямований на підрахунок середньозваженого показника кожної із шести соціетальних ознак.

Зокрема, у повній версії опитувальника знак відповіді множать на відповідний знак ключа й записують у якості складника відповідної шкали. Потім алгебраїчну суму

складників кожної із шести шкал ділять на кількість тестових запитань, які має відповідна шкала (**1** – 10; **2** – 10; **3** – 8; **4** – 9; **5** – 8; **6** – 11).

У скороченій (експрес-) версії опитувальника кожна з шести ознак якості має три тестових запитання. Тож середньозважений результат кожної із шести шкал отримують шляхом ділення алгебраїчної суми складників на 3.

Отримані результати співвідносяться з кількісними критеріями сформованості ознак якості у відповідних діапазонах:

від +1,00 до –0,36: **сформована ознака** (Екстраверсія, Емоційність, Ірраціональність, Інтуїтивність, Екстернальність, Екзекутивність)

від –0,36 до +0,36: **несформована ознака**

від +0,36 до +1,00: **сформована ознака** (Прагматичність, Раціональність, Сенсорність, Інтернальність, Іntenціональність)

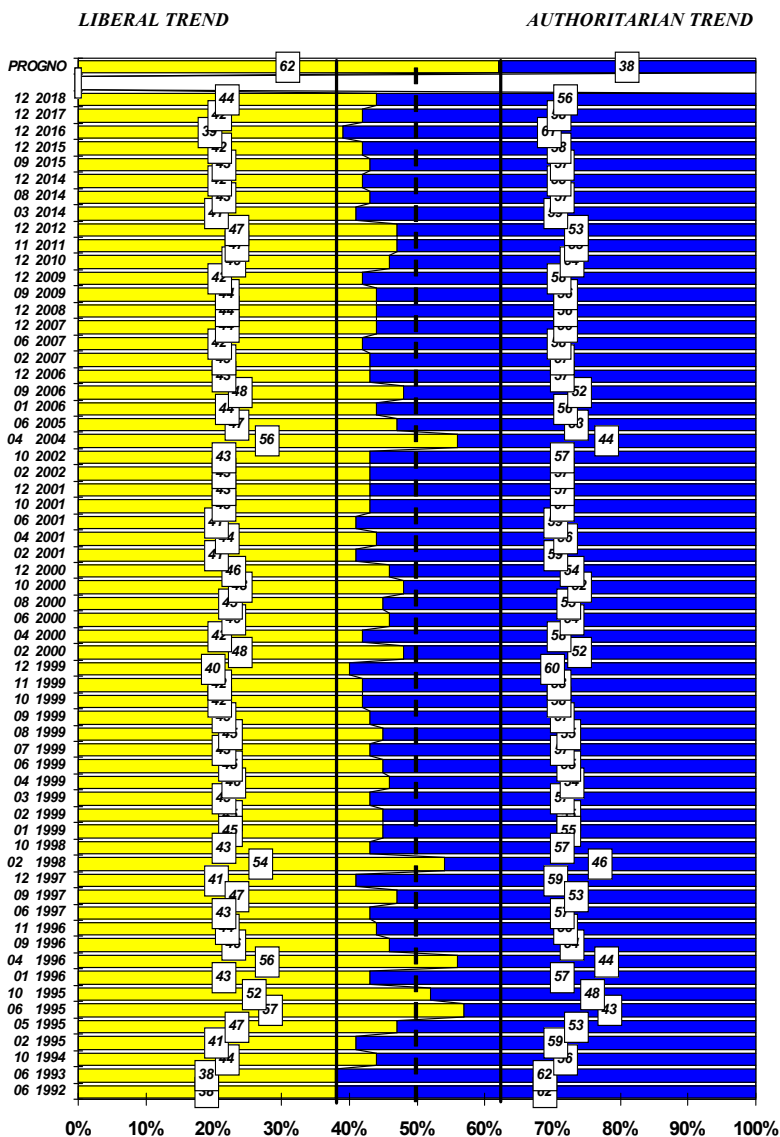
Аналогічно підраховують два контраверсійні модуси ідентичності:

- **соціальна ідентичність**, коли людина ототожнює себе з групою, класом, а її ціннісну основу становлять групові / колективні та суспільні цінності;
- **соціетальна ідентичність**, коли людина ототожнює себе із собою у зв'язності минулого, теперішнього і майбутнього, а її ціннісну основу становлять індивідуальні цінності.

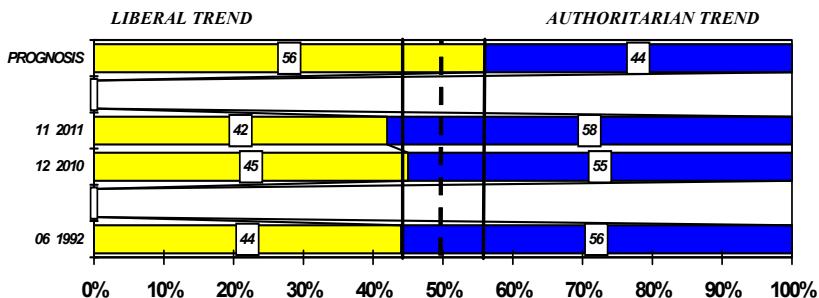
Природа першого модусу (соціальна ідентичність) була притаманна «емоційно-чутливій» людині суспільно-історичної епохи модерну, яку започаткувала Велика французька революція (1789–1794). Ще виразніше цей модус був представлений у радянську добу (1917–1991). Другий

модус (соцієтальна ідентичність) характеризує людину постмодерної сучасності, що бере свій початок від процесів Великої депресії (1929–1933). Для пострадянського простору цей модус ідентичності набирає сили в контексті суспільно-трансформаційних процесів (1991–дотепер).

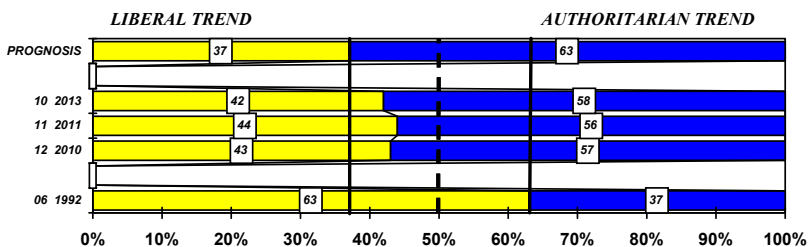
Діаграма 1 **Флуктуаційні зміни коду культури України** **(1992–2018)**

Діаграма 2
Флуктуаційні зміни коду культури Росії
(1992, 2010, 2011)

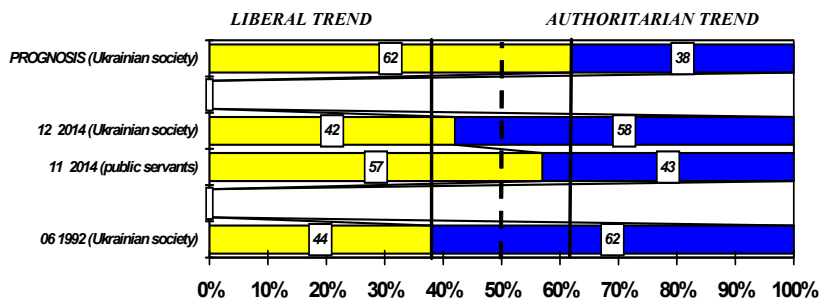

Діаграма 3
Флуктуаційні зміни коду культури Білорусі
(1992, 2010, 2011, 2013)

Діаграма 4

Диспозиція кодів культури державних службовців та суспільного загалу України (1992, 2014)

Таблиця 1. Динаміка соціетальних змін в Україні (2002–2018)

Психосоціальні властивості	Українське суспільство															Державні службовці		
	10.2002, N=1771	01.2006, N=2029	12.2006, N=2275	12.2007, N=2109	12.2008, N=2099	12.2009, N=10424	12.2010, N=2106	11.2011, N=2106	12.2012, N=2004	03.2014, N=2099	12.2014, N=2102	12.2015, N=2004	12.2016, N=2050	12.2017, N=1819	12.2018, N=2031	05.2003, N=439	04.2009, N=623	11.2014, N=821
Екстраверсія	19,3	32,7	33,4	35,2	38,9	32,3	36,9	34,4	37,0	34,7	35,8	38,6	31,8	37,4	35,9	41,5	45,1	29,7
Інтроверсія	27,9	17,7	18,6	21,6	20,1	14,4	18,7	17,5	19,7	16,8	18,6	17,5	19,2	22,3	18,8	8,2	9,0	14,8
Амбіваалентність	52,8	49,6	48,0	43,2	41,0	53,3	44,4	48,1	43,3	48,5	45,6	43,9	49,0	40,3	45,3	50,3	45,9	55,4
Емоційність	14,6	21,5	23,3	27,2	25,0	13,5	18,8	19,8	19,3	19,7	21,5	21,1	20,3	23,7	21,6	14,1	20,0	22,5
Прагматичність	20,8	12,5	13,5	9,8	10,9	9,5	14,0	15,6	13,5	15,5	15,7	13,1	14,6	13,6	13,2	16,4	15,4	8,2
Амбіваалентність	64,6	66,0	63,2	63,0	64,1	77,0	67,2	64,6	67,2	64,8	62,8	65,8	65,1	62,7	65,2	69,5	64,5	69,3
Ірраціональність	12,2	8,9	6,3	8,4	7,9	5,6	6,6	7,2	7,9	9,0	10,7	8,9	8,1	9,8	9,0	0,7	5,3	6,8
Рациональність	26,4	34,2	37,4	39,4	38,3	34,0	41,0	38,7	41,4	39,5	38,0	39,3	34,1	38,1	36,6	64,9	51,5	37,8
Амбіваалентність	61,4	56,9	56,3	52,2	53,8	60,4	52,4	54,1	50,7	51,5	51,3	51,8	57,8	52,1	54,4	34,4	43,2	55,4
Інтуїтивність	8,1	23,2	26,5	28,5	29,9	18,6	25,0	23,2	25,2	26,9	25,7	26,3	23,3	23,9	24,1	72,7	53,3	37,2
Сенсорність	12,9	20,6	20,5	21,7	21,0	15,9	20,7	17,6	20,0	17,7	17,9	16,9	19,3	22,2	19,5	6,4	4,5	9,8
Амбіваалентність	79,1	56,2	53,0	49,8	49,1	65,5	54,3	59,2	54,8	55,4	56,4	56,8	57,2	53,9	56,4	20,9	42,2	53,0
Екстернальність	7,8	22,2	22,9	25,1	26,3	18,7	23,6	17,8	20,8	19,8	19,2	22,8	25,4	23,4	25,4	8,4	8,7	13,5
Інтернальність	22,5	9,3	9,4	9,5	11,1	6,7	8,5	14,3	11,4	10,6	11,2	8,0	8,3	11,2	8,1	47,6	25,4	19,4
Амбіваалентність	69,7	68,5	67,7	65,4	62,6	74,6	67,9	67,9	67,8	69,6	69,6	69,2	66,3	65,4	66,5	44,0	66,0	67,1
Екзекутивність	12,1	9,4	9,5	9,8	8,7	6,1	8,4	7,1	7,8	10,9	10,4	8,6	8,4	9,3	8,7	2,1	4,6	6,0
Інтенціональність	17,4	44,5	46,8	47,8	47,0	42,9	49,3	48,3	51,7	44,6	44,4	46,6	40,9	45,1	44,4	78,8	62,8	51,8
Амбіваалентність	70,5	46,1	43,7	42,3	44,3	51,0	42,3	44,5	40,5	44,5	45,2	44,8	56,6	45,6	46,9	19,1	32,6	42,3

Таблиця 2. Динаміка процесу ідентифікації в Україні (2002–2018)

Стан сформованості якості	Українське суспільство														Державні службовці			
	10.2002, N=1771	01.2006, N=2029	12.2006, N=2275	12.2007, N=2109	12.2008, N=2099	12.2009, N=10424	12.2010, N=2106	11.2011, N=2106	12.2012, N=2004	03.2014, N=2099	12.2014, N=2102	12.2015, N=2004	12.2016, N=2050	12.2017, N=1819	12.2018, N=1819	05.2005, N=439	04.2009, N=623	11.2014, N=821
СУЧАСНИЙ МОДУС (соцїетальна їдентичність)	21,3	23,1	24,4	25,0	24,7	20,6	25,4	25,3	26,3	24,1	24,3	23,6	22,7	25,5	23,4	37,1	28,1	19,3
ТРАДИЦІЙНИЙ МОДУС (соціальна їдентичність)	12,4	19,7	20,3	22,4	22,8	15,8	19,9	18,3	19,7	20,2	20,6	21,5	19,6	21,3	20,8	23,3	22,8	15,0
СУКУПНИЙ ПОКАЗНИК їдентичності	33,7	42,8	44,7	47,4	47,5	36,4	45,3	43,6	46,0	44,3	44,9	45,1	42,3	46,8	44,2	60,4	50,9	34,3
НЕСФОРМОВАНА їдентичність	66,3	57,2	55,3	52,6	52,5	63,6	54,7	56,4	54,0	55,7	55,1	54,9	57,7	53,3	55,8	39,6	49,1	65,7

Таблиця 3
Динаміка соцієтальних змін в Україні, Росії,
Білорусі (2010–2014)

Якість	Грудень 2010			Листопад 2011			Жовтень 2013/ Березень 2014		
	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна, N=2099 (03.2014)	Росія N=1500	Білорусь, N=1000 (10.2013)
Екстраверсія	36,9	34,7	39,3	34,4	33,2	41,3	34,7	-	39,1
Інтроверсія	18,7	19,3	18,5	17,5	20,6	22,9	16,8	-	19,6
Амбівалентність	44,4	46,0	42,2	48,1	46,2	35,8	48,5	-	41,3
Емоційність	18,8	24,8	23,6	19,8	24,9	26,5	19,7	-	25,3
Прагматичність	14,0	11,6	16,3	15,6	12,8	11,5	15,5	-	15,1
Амбівалентність	67,2	63,6	60,1	64,6	62,3	62,0	64,8	-	59,6
Ірраціональність	6,6	7,5	12,5	7,2	8,8	14,6	9,0	-	9,9
Раціональність	41,0	36,4	39,1	38,7	36,3	37,2	39,5	-	37,9
Амбівалентність	52,4	56,1	48,4	54,1	54,9	48,2	51,5	-	52,2
Інтуїтивність	25,0	23,9	31,2	23,2	22,6	31,8	26,9	-	28,7
Сенсорність	20,7	19,5	22,5	17,6	22,6	25,3	17,7	-	19,7
Амбівалентність	54,3	56,6	46,3	59,2	54,8	42,9	55,4	-	51,6
Екстернальність	23,6	26,9	22,0	17,8	27,9	24,0	19,8	-	20,5
Інтернальність	8,5	10,3	15,0	14,3	9,5	13,0	10,6	-	13,9
Амбівалентність	67,9	62,8	63,0	67,9	62,6	63,0	69,6	-	65,6
Екзекутивність	8,4	8,1	13,8	7,1	9,3	14,8	10,9	-	10,1
Інтенціональність	49,3	42,5	49,2	48,3	42,9	49,4	44,6	-	46,8
Амбівалентність	42,3	49,4	37,0	44,5	47,8	35,8	44,5	-	43,1

Таблиця 4
Динаміка показників ідентичності в Україні, Росії, Білорусі (2010, 2011, 2013–2014)

Стан сформованості ідентичності	Грудень 2010			Листопад 2011			Жовтень 2013/2014		
	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2099	Росія N=1500	Білорусь N=1000
СУЧАСНИЙ МОДУС (соціетальна ідентичність)	25,4	23,3	26,8	26,3	24,1	26,6	24,1	–	25,5
ТРАДИЦІЙНИЙ МОДУС (соціальна ідентичність)	19,9	21,0	23,7	19,7	21,1	25,5	20,2	–	22,3
СУКУПНИЙ ПОКАЗНИК ідентичності	45,3	44,3	50,5	46,0	45,2	52,1	44,3	–	47,8
НЕСФОРМОВАНА ідентичність	54,7	55,7	49,5	54,0	55,2	47,9	55,7	–	52,2

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абе Сіндзо 149–151
Айлвін Патрісіо 45
Альєнде Сальвадор 44
Андропов Юрій 37, 67, 70
Арістотель 27, 31, 243
Афонін Едуард 22, 46, 239, 240,
242, 251, 286, 288, 289
Ахієзер Олександр 26
- Бакунін Михайло 54
Балакірева Ольга 242
Басеску Траян 132
Бауман Зігмунт 18
Бачелет Мішель 46
Бекон Френсіс 203, 246
Белл Деніел 111
Бен Ладен Осама 189
Беннон Стів 176
Бернейз Едвард 24, 215
Бжезінський Збігнєв 101, 181
Бісмарк Отто фон 20, 59
Богослов Іоанн 202
Бодрійяр Жан 107, 229
Болтон Джон 138, 154
Бруно Джордано 31
Бурдье П'єр 219
Бурлачук Леонід 240, 251, 288,
289
Бухарін Микола 65
Буш Джордж Вокер 43
- Валленштейн Альбрехт фон
202
- Валлерстайн Іммануїл 13, 226,
231
Ван Ї 128
Ван Цішань 126
Вебер Макс 28, 52, 56, 194
Вейнінгер Отто 249
Вернадський Володимир 24, 111
Волкер Курт 123, 171
Вольтер 246
- Гайдеггер Мартін 9, 110
Гантінгтон Самуель Філіпс 53,
108, 221, 230
Гегель Георг Вільгельм Фрідріх
90
Гімпу Михай 133
Гітлер Адольф 218
Гражданкін Олексій 242
Грушевський Михайло 77
Гумільов Лев 101
Гуссерль Едмунд Густав
Альбрехт 52
- Габрієль Зігмар 124
Гете Йоганн Вольфганг фон
244–245, 246
Гідденс Ентоні 103
Гілберт Дюран 290
- Даль Роберт 43
Данилевський Микола 95
Дантон Жорж Жак 58
Декарт Рене 9

- Ден Сяопін 70, 127, 139
Джонсон Борис 161, 162
Джудіс Б. Джон 25
Дідро Дені 246
Додон Ігор 132, 133
Донченко Олена 240, 251, 288, 289
Драгня Лівіу 166
Дюркгайм Еміль 52, 213–214
- Екклезіаст 200
Ердоган Реджеп Тайп 164–165, 168
Еріксон Ерік Гомбургер 82
- Єльцин Борис 38, 39, 65, 66
Єрмоленко Володимир 24
- Жириновський Володимир 179
- Заріф Мохаммад Джавад 188
Заславська Тетяна 81
Зеєгофер Горст Лоренц 156, 157
Зюганов Геннадій 180
- Йоганніс Клаус Вернер 165
- Кавур Камілло Бенсо 59
Кальвін Жан 29
Канеман Деніел 8
Кант Іммануїл 9, 20
Кастельс Мануель 114
Кастро Фідель 44
Кевеші Лаура Кодруца 165
Кейнс Джон 43
Кім Чен Ин 138–139, 153–155, 177
Клінтон Білл 226
Клінтон Гіллари 160
Колумб Христофор 18
Кондратьєв Микола 13, 231
- Конт Огюст 34, 90
Конте Джузеппе 151, 155
Костомаров Микола 77
Кошечкіна Тетяна 242
Кошут Лайош 59
Кримський Сергій 288
Кропоткін Петро 54
Крюков Олексій 242
Кузьміна Ніна 22
Кучма Леонід 40, 47, 66
Кюрі П'єр 244
- Лавров Сергій 154
Лейн Девід 114
Ленін Володимир 65
Ле Пен Жан-Марі 156
Ле Пен Марін 155–156, 176
Лессінг Готгольд Ефраїм 246
Липинський В'ячеслав 77
Локк Джон 246
Лоренц Конрад Захаріас 27
Лютер Мартін 29
- Маас Гайко 188
Мадуро Ніколас 178
Макеев Сергій 115
Маккейн Джон 177
Макрон Емманюель Жан
Мішель Фредерік 121, 122, 130, 135, 144–146, 148, 151, 155, 156, 158
Мак'явеллі Нікколо 23, 105, 214
Маллер Роберт 169, 178
Манафорт Пол 178
Маркс Карл 33, 36, 90, 203
Маркузе Герберт 57
Мартинов Андрій 287, 288
Маслоу Абрагам Гарольд 9
Махно Нестор 65
Маффесолі Мішель 290
Медведев Дмитро 140, 180

- Мей Тереза Мері 121, 145, 151, 159, 161–163
Меркель Ангела Доротея 121, 130, 136, 144–148, 151, 156–158, 167, 175
Миронов Сергій 180
Мірабо Оноре Габріель 58
Могеріні Федеріка 188
Моді Нарендра Дамодардас 174
Монтеск'є Шарль Луї де 246
Московісі Серж 84
- Наполеон 58, 69
Нетаньягу Беньямін 168, 170, 186
Норт Дуглас 12
Ньютон Ісаак 243
- Обама Барак 119, 154, 170, 191
Обрадор Андрес Мануель Лопес 178
Орвелл Джордж 101
Ортега-і-Гассет Хосе 33, 94
- Панарін Олександр 34
Паркінсон Джеймс 18
Пастер Луї 242, 244
Пашинян Нікол 141–143
Піночет Августо 44–46
Платон 27
Помпео Майк 139, 146
Поппер Карл 34, 59, 197
Порошенко Петро 136
Проді Романо 49
Путін Володимир 40, 67, 123, 136, 138, 140, 148, 150, 166, 168–169, 171, 174, 176, 179, 186
- Радченко Олександр 242
Райс Кондоліза 7, 12
Рейган Рональд 43, 202
Рейган Ненсі 202
- Робертсон Роланд 220
Робесп'єр Максиміліан 58
Романенко Юрій 288
Ротман Давид 242
Рузвельт Франклін 41–43, 218
Руссо Жан-Жак 32, 246
Рухані Хассан 177
Рущенко Ігор 14
- Салман ібн Абдул-Азіз Аль Сауд 190
Самнер Вільям Грем 79, 239
Саргсян Серж 140–142
Сартр Жан-Поль 56
Сі Цзіньпін 126, 128, 129–130, 139
Скрипаль Сергій 193
Скрипаль Юлія 193
Сорокін Питирим 95, 102
Сорос Джордж 105, 197, 212
Спенсер Герберт 90
Сталін Йосип 65, 70, 127
Сурков Владислав 123
- Темер Мішел 174
Тобін Джеймс 217
Тойнбі Арнольд 33, 95, 201
Тоффлер Елвін 68, 99, 111
Трампа Дональд Джон 118, 119, 123, 125–126, 128, 130, 136, 138, 144–146, 148–151, 153–155, 160, 161–162, 164, 166–167, 168–171, 172, 173–174, 175–178, 186, 187, 188–189, 191, 192, 226
Троцький Лев 65
Трумен Гаррі 42
Трюдо Джастін П'єр Джеймс 151
Т'єр Луї-Адольф 59
- Уїре Рене 244, 245

Фельдштейн Давид 82
Франклін Бенджамін 104
Фрейд Зигмунд 24, 27, 82, 215
Фуко Поль-Мішель 12
Фукуяма Френсіс 53

Царукян Гагік 142
Цойгнер Гергард 243

Черномирдін Віктор 68
Черчилль Вінстон 202, 215
Чурилов Микола 241

Шваб Клаус Мартін 118

Шевченко Максим 10
Шиллер Йоганн Фрідріх 246
Шпенглер Освальд 95
Штомпка Пйотр 78
Шульц Мартін 121

Юнг Карл Густав 17, 27, 217,
288, 290

Юнкер Жан-Клод 174
Ющенко Віктор 66

Янукович Віктор 196
Ясперс Карл Теодор 30

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Аахен 121
Австрійська народна партія,
 правляча політична коаліція
 Австрії 122
Австрійська партія свободи 122
Австрія 122, 134
Азербайджан 141–143, 184
Азійсько-Тихоокеанське
 економічне співробітництво
 217
Азія 51, 173, 186
Азовське море 185
Актау 184
Албанія 133
Альтернатива для Німеччини,
 політична партія Німеччини
 122, 175
Американський інститут
 підприємництва 221
Англія 100
Антимайдан 11
Апокаліпсис 202
Атлантичний океан 146, 217
Афганістан 7, 152–153, 181–183,
 231
Афганська війна 7, 189

Баб-ель-Мандебська протока
 192
БАД, особистісний
 опитувальник 240, 251, 289
Балкани 53, 133, 181
Балтійське море 135

Балтія 167
Балто-Чорноморський регіон
 137, 147
Бангладеш 124
Бельгія 132
Бердянськ 185
Берлін 122, 148, 175, 188
Бессарабія 132
Білий дім 42, 126, 202
Білорусь 93, 114, 195, 239, 241,
 268, 272–273, 289
Близький Схід 53, 120, 186–187
Болгарія 121
Бразилія 173, 175
Бреттон-Вудська фінансова
 конференція 223
Британська рада 135
БРІКС 173–175
Бруней 225
Брюссель 162, 166
Будапештський меморандум
 194–196
Буенос-Айрес 220
Бундесвер, збройні сили
 Федеративної Республіки
 Німеччини 167
Бухарест 133

Вашингтон 44, 144–146, 149–
 150, 172, 174, 184, 188, 191–193
Вашингтонський договір 226
Вашингтонський консенсус 198
Веймарська республіка 41, 69

- Велика Британія 121, 130–131, 134–135, 136, 151, 159–160, 161–163, 166–167, 172, 188, 195, 215, 220, 225
Велика депресія 24, 62, 118, 149, 218, 224, 266
Велика Сербія 133
Велика Вітчизняна війна 84
Велика двадцятка 175
Велика сімка 150–152, 170
Велика французька революція 32, 35, 58, 100, 111, 224, 246, 265
Великий шовковий шлях 182
Венесуела 120, 178
Верховна Рада Російської Федерації 65
Верховна Рада України 66, 67, 138
Вестфальська система міжнародних відносин 228
Вишеградський блок 122, 131, 157
Вищий воєнний комітет КНР 127
Віденський конгрес 228
Відень 134
Війна Судного дня 224
Військово-морські сили Збройних сил України 185
Вільна демократична партія Німеччини 148
Вірменія 140–144
Всекайтайські збори народних представників 126
Гагаузія 133
Газпром, компанія 141, 147
Гельсінкі 168, 171–172
Генеральна угода з тарифів і торгівлі 219
Генеральна Асамблея ООН 225
Гімалаї 101
Гондурас 186
Греція 30, 31, 120, 122, 131, 158, 243
Гібралтар 162
Грінпіс 103, 224
Давоський економічний форум 118, 119–120, 124
Дашнакцутюн, політична партія Вірменії 142
Делі 220
Дельфійський оракул 202, 209
Демократична партія США 177
Державна дума Російської Федерації 67, 142, 178
Державна рада Китайської Народної Республіки 126–127
Державний департамент США 171, 192
Джидда 189
Джумхур, націоналістичний рух Туреччини 164
ДНР-ЛНР, самопроголошені республіки 136–137, 179
Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 66, 196
Договір про розмежування виняткових економічних зон на Каспійському морі 184
Донбас 11, 49, 99, 119, 120, 123–124, 136–137, 146, 148, 149, 169, 170–171, 181, 185
Добра партія Туреччини 164
Друга світова війна 43, 69, 118, 119, 122, 219, 220, 228
Друга холодна війна 171

- Друга чеченська війна 39, 67
- Енжі, французька енергетична компанія 135
- Ерк, політична партія Вірменії 142
- Естонія 170
- Євразійський економічний союз 142
- Євразія 38, 101, 181
- Євромайдан 17, 115, 198
- Європа 18, 29, 32, 51, 85, 106, 118, 132, 133, 136, 144, 145, 148, 159, 160, 161, 166, 186, 218, 228
- Європейська комісія 49, 174, 192
- Європейська рада 157
- Європейське економічне співтовариство 159
- Європейський парламент 137, 176
- Європейський Союз, Євросоюз, ЄС 49, 86, 109, 120–123, 124, 125–126, 130–132, 133, 134, 136, 137, 140, 145, 149, 151, 155, 156–163, 164, 166–167, 172–173, 174, 176, 186, 188, 191, 192, 222
- Єгипет 214
- Єдині енергетичні системи Росії, компанія 141
- Єдина Росія (Єдність, Ведмідь), партія влади Росії 67, 180
- Ємен 187, 190, 192
- Єреван 140, 142
- Єрусалим 146, 170, 186, 187
- Жовтнева революція 71
- Захід 30, 31, 34, 38, 95, 103, 135, 138, 171, 203, 206, 226
- Західна Європа 29, 64, 224
- Золотий мільярд 100, 103, 218, 221, 222
- Золотий переріз, культурний код України 46
- Ізраїль 146, 169, 186, 187, 189, 191, 192, 224
- Інджирлік, американська авіабаза в Туреччині 168
- Індія 100, 101, 102, 152, 153, 174–175, 188, 192, 212
- Індонезія 225
- Інститут економіки та прогнозування НАН України 242
- Інститут соціології НАН України 46, 74, 115, 249
- Ірак 16, 120, 164, 182, 183
- Іран 120, 144, 145, 146, 151, 152, 169, 170, 177, 184–185, 186, 187–189, 190, 191–192, 193
- Ісламська держава Іраку і Леванту 182–183
- Ісламський рух Узбекистану 183
- Іспанія 131, 156, 158, 162
- Італія 49, 59, 131, 132, 151, 155, 156, 157, 158, 166
- Ітуруп, острів 150
- Йоганнесбург 173
- Кавказ 141
- Казахстан 114, 152, 153, 182, 183, 184, 195, 231
- Канада 149, 151, 218, 226
- Каспійське море, Каспій 184–185
- Катар 123, 189
- Кашмір 153
- Квебек 150

- Керченська протока 185
Київ 116, 137, 241, 242
Киргизстан 152, 153, 182, 183, 231
Китай, Китайська Народна республіка, КНР 70, 101, 118, 119, 125–130, 136, 139–140, 149–150, 152–153, 161, 172–173, 174, 175, 176, 181, 183, 188, 192, 195, 212, 221, 225, 231
Китайсько-американська торговельна війна 129, 149, 152
Кишинів 133
Комітет державної безпеки СРСР (КДБ) 22
Комуністична партія Китаю (Компартія Китаю, КПК) 126
Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС) 23
Комуністична партія Російської Федерації (КПРФ) 67
Конгрес США 119, 126, 139, 169, 177, 178
Конкіста 18
Консервативна партія Великої Британії 161
Конституційний суд Румунії 165
Конституція Російської Федерації 38, 65
Конституція України 39, 65
Конституція Чилі 45
Коран 29
Корейський півострів 119, 129, 138, 140, 154
Косово, республіка 133
Косовська війна 225
Кремль 123, 138, 141, 148, 168, 171, 176, 179, 181, 193
Крим 7, 11, 49, 124, 137, 148, 170, 179, 185, 196
Кримінальний кодекс Румунії 166
Кримський міст 185
Кунашир, острів 150
Ла-Манш, протока 121
Латвія 170
Латинська Америка 18, 44
Левада-центр 242
Литва 170
Ліберальна партія Молдови 133
Ліван 187
Ліва партія Німеччини 176
Лісабонська угода 122
Лісабонський протокол 195
Лобнор, озеро 182
Лондон 134, 159, 160–162
Люксембург 132, 134
Лютнева революція 71
Маастрихтський договір 222
Мадрид 162
Майдан 11
Македонія 158
Малайзія 225
Маріуполь 185
Медіна 189
Мекка 189
Мексика 49, 149, 178, 226
Мерседес, компанія 188
Месопотамія 214
Методика колірних уподобань / Веселка 46, 82, 239, 242, 248, 289
Мехіко 220
Міжнародна рада з науки при НТУУ «КПІ» 13
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) 146
Міжнародний валютний фонд (МВФ) 223

- Міністерство оборони Ізраїлю 186
Міністерство освіти і науки України 290
Мінськ 242
Мінські угоди 124, 136, 137, 171
Модерн 19, 25, 32, 35, 100, 102, 105, 107, 111, 207, 224, 227, 246, 251, 265
Молдова 132–133
Монетарний союз 158
Москва 148, 172, 181, 184, 186, 188, 220, 242
Мюнхенська конференція з питань безпеки 123
- Нагірний Карабах 141, 143
Народна єдність, лівоцентристська коаліція Чилі 44
Народно-визвольна армія Китаю 128
Народно-республіканська партія Туреччини 164
Національна академія державного управління при Президентові України 242, 290
Національна система протиракетної оборони США 105
Національне антикорупційне управління Румунії 165
Національний фронт (Національне об'єднання), політична сила Франції 122, 155, 176
Неджд 189
Нідерланди 132, 218
Німеччина, ФРН 59, 69, 120–123, 130–131, 135, 144–145, 146–148, 151, 156, 157–158, 159, 164, 167, 175, 188, 218
Новий курс Ф. Рузвельта 42–43, 218
Нобелівська премія 8, 170, 202
Новий шовковий шлях, проект 172
Нормандський формат 149
Нью-Йорк 220
Нью-Йоркська фондова біржа 113
- Один пояс, один шлях, проект 129, 130, 152, 185
Окінава, острів 150
Організація договору про колективну безпеку 124
Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) 123, 136
Організація Об'єднаних Націй (ООН) 103, 123–124, 136, 146, 211, 225, 230
- Пакистан 102, 124, 152, 153
Палата лордів Великої Британії 159
Палата представників Конгресу США 119, 126, 177
Панамериканська зона вільної торгівлі 46
Париж 122, 130, 155
Паризький університет 107
Партія демократії народів Туреччини 164
Партія зелених Німеччини (Союз 90 / Зелені) 148, 176
Партія національної єдності Молдови 132
Партія регіонів 178

- Партії справедливості і розвитку Туреччини 164
Пекін 129, 152, 153, 173, 181, 182, 184, 185
Пентагон 170
Перебудова 37, 65, 84
Перська затока 192
Перша світова війна 215, 219, 228
Перша холодна війна 24, 45, 134, 171, 172, 189, 203, 206, 221, 225, 228
Перша чеченська війна 39, 65
Петербурзький економічний форум 135
Південна Азія 53
Південна Америка 46
Південна Європа 131
Південна Корея 139, 154, 155
Південно-Африканська Республіка 174, 175
Південнокитайське море 129, 140, 150
Південно-Східна Азія 225
Південно-Східна Європа 81, 133
Північна Америка 46, 226
Північна Африка 158
Північна Ірландія 161
Північна Корея, КНДР 128, 129, 138–140, 153–155, 187
Північний потік, проект 135, 136
Північний потік-2, проект 135, 145, 147
Північноамериканська зона вільної торгівлі, НАФТА 226
Північноатлантичний альянс, НАТО 124, 133, 148, 152, 158, 164, 166–168, 177, 181, 182, 183, 193, 195, 218, 226, 231
Польща 122, 131, 156, 157, 167
Помаранчева революція 8, 17, 40, 48, 216
Постійне структуроване співробітництво з питань оборони ЄС (PESCO) 137
Постмодерн 9, 18, 25, 34–35, 107, 110, 207, 224, 227, 247, 251
Право і справедливість, консервативна політична партія Польщі 122
Придністров'я 133
Просвітництво 9, 31, 32, 100, 107, 203, 220, 223, 224, 245, 246, 251
Пуштуністан 182
Пхеньян 139, 154
Рада безпеки ООН 124, 225
Рада Європи 73
Революція гідності 17, 49, 196, 216
Республіканська партія Вірменії 143
Республіканська партія США 125, 177
Реформація 214
Рим 12, 31, 155
Римська імперія 12, 29, 206
Римський клуб 229
Російська імперія 64
Росія, Російська Федерація, РФ 10, 38–40, 44, 49, 55, 59, 64–69, 71, 73, 93, 114, 118, 119, 120, 123–124, 133, 134–137, 138, 140–143, 145, 147–148, 150, 151, 152, 159, 164, 166, 167–169, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 181, 183, 184–185, 186, 188, 192–193, 195–196, 212, 225, 226, 231, 239, 241, 268, 272–273, 289
Румунія 132–133, 165, 186

- Саудівська Аравія, Саудівське королівство 120, 177, 187, 188, 189–191, 224
- Світова організація торгівлі, СОТ 51, 100, 125–126, 129, 162, 173, 175, 210, 219, 228
- Світовий банк 120
- Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку 13
- Сенат Конгресу США 126, 177
- Середземномор'я 189
- Середньовіччя 9, 202, 214, 223
- Сирія 119, 129, 164, 169, 182, 183, 186, 189, 192
- Сіменс, концерн 147
- Сінгапур 153, 155, 225
- Сінцзян-Уйгурський автономний район, Сінцзян 101, 153, 181
- Словаччина 122, 131, 158
- Солсбері 134, 193
- Соціал-демократична партія Німеччини 120
- Соціал-демократична партія Румунії 165
- Сочі 146, 147
- Союз нації, політична партія Туреччини 164
- Союз Радянських Соціалістичних Республік, Радянський Союз, СРСР 7, 22, 37, 38, 41, 60, 64, 70, 103, 118, 170, 189, 194, 200, 203, 224, 226, 228
- Співдружність Незалежних Держав, СНД 114
- Сполучені Штати Америки, США 7, 13, 18, 41–43, 49, 64, 73, 104, 105, 107, 109, 113, 118, 119–120, 123, 125–126, 128, 129, 130, 136, 138–140, 143, 144–151, 152, 154, 158, 159, 160, 161–162, 164, 166–167, 168, 170, 172–173, 174, 175–178, 183, 185, 186–187, 188–189, 191–192, 193, 195, 202, 206, 211, 212, 218, 220, 221, 224, 225, 226, 228, 231
- Справедлива Росія, політична партія 180
- Спратлі, острови 129
- Стародавній Єгипет 214
- Схід 29, 30, 31, 38, 95
- Таджикистан 152, 153, 182, 183, 231
- Таїланд 225
- Тайвань 70
- Талібан 182, 183
- Тегеран 184, 188, 191, 192
- Тернопільська обласна рада 195
- Тибет 101
- Тихий океан 217
- Токіо 128, 129, 173
- Трансатлантична зона вільної торгівлі 160
- Трансільванія 133
- Третій рейх 218
- Тридцятирічна війна 202
- Туреччина 121–122, 141, 158, 163, 164, 168, 186, 193
- Туркменістан 182, 184
- Тяньаньмень, площа 173
- Угода про асоціацію Україна – ЄС 137
- Угорщина 59, 122, 131, 156, 157–158, 168
- Уельс 161
- Узбекистан 152, 153, 182, 183, 231

- Україна 7, 11, 13, 15, 22, 37,
38–40, 46–47, 48–52, 55,
64–66, 68–69, 71, 73–74, 76,
79, 82–83, 84, 86, 93, 113, 114,
116–118, 120, 124, 136–138, 145,
155, 159, 166, 168, 171, 179, 181,
185, 194–195, 196, 198, 199,
228, 239, 241, 245, 248–249,
267, 269, 270–273, 289, 290
- Українська школа архетипіки
10, 17, 38, 47, 73, 231, 288–290
- Український інститут
соціальних досліджень
ім. О. Яременка 242
- Універсальний епохальний
цикл, аналітико-синтетична
модель 37, 58–59, 61–63, 93,
95, 99, 245
- Федеральна резервна система
США 174
- Федеральне бюро розслідувань
178
- Ферганська долина 183
- Філіппіни 225
- Франція, Французька
республіка 59, 121, 122, 131,
132, 135, 143, 144–145, 148, 151,
157, 159, 167, 188, 195, 225
- Хабомай, острови 150
- Халіфат 183, 219
- Хізболла, шийтська партія,
терористична організація 187
- Християнство 28, 29, 102
- Християнсько-соціальний союз
121, 156, 157
- Центральна Азія 153, 181–183
- Центральна Європа 81
- Центральний Комітет
Комуністичної партії
Радянського Союзу
(ЦК КПРС) 37
- Центр «Соціальний
моніторинг» 242
- Центр соціальних та
маркетингових досліджень
SOCIS 241
- Центр соціологічних і
політичних досліджень
Білоруського державного
університету 242
- Ціндао 152, 153
- Червоне море 192
- Чехія 122, 131, 157
- Чилі 44–46
- Чапас 226
- Чорнобильська катастрофа 7
- Шанхай 220
- Шанхайська організація
співробітництва 150, 152, 153,
181, 182, 231
- Швейцарія 172
- Шенгенська зона 156
- Шикотан, острів 150
- Шотландія 161, 163
- Японія 109, 126, 128–129, 139,
140, 149–151, 172–173, 192
- GfK Ukraine, компанія 242

АФОНІН Едуард Андрійович – учений у галузі прикладної соціології, випускник фізико-математичного факультету Таганрозького державного педагогічного інституту (1970), доктор соціологічних наук (1996), кандидат педагогічних наук (1990), академік Української технологічної академії (2001), професор (2002), Заслужений діяч науки і техніки України (2012), професор кафедри публічної політики і політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України (2003–дотепер), президент ВГО «Українське товариство сприяння соціальним інноваціям» (1995–дотепер), почесний громадянин міста Лінкольн, штат Небраска, США (1995).

Автор понад 350 наукових публікацій, зокрема приблизно 50 монографічних, науково-довідкових і навчальних видань. Засновник наукових шкіл: військово-соціальних досліджень (1992), соціальної глобалістики (1999), архетипіки публічного управління (2010). Автор психодіагностичної «Методики колірних уподобань» (1987), особистісного опитувальника «БАД» (2002). Член спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій із соціології при Інституті соціології НАН України (Київ) і Приватному класичному університеті (Запоріжжя). Член редакційних колегій наукових фахових видань: «Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie» (Лодзь, Польща), «Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія “Філософія, філософія права, політологія, соціологія”» (Харків, Україна), «Український соціум» (Київ, Україна), «Публічне врядування» (Київ, Україна).

МАРТИНОВ Андрій Юрійович – учений у галузі всесвітньої історії, випускник історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук (1998), доктор історичних наук (2009), професор (2011), провідний науковий співробітник Відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України Національної академії наук України.

Автор понад 150 наукових публікацій, зокрема 10 монографічних і науково-довідкових видань. Член редакційних колегій науково-фахових журналів з історії «Європейські історичні студії» і «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки».

Автори співпрацюють з 1999 року. Найвідоміші спільні видання: «Суспільний розвиток від Різдва Христового» (2000, укр., англ.), «Велика розтока» (2002, укр.), «Великая коэволюция» (2003, рос., англ.), «Соціальні цикли» (2008, укр.), «Соціальна глобалістика» (2011, укр.; 2012, рос.).

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА • АРХЕТИПІКИ •

Виникнення. Українська школа архетипіки (далі – УША) виникла як міждисциплінарний науково-практичний напрям досліджень у галузі науки «державне управління». Його основу склали аналітична психологія швейцарця Карла Густава Юнга, американська типологія особистості Майєрс-Бріттс, а також роботи українських соціологів Едуарда Афоніна й Олени Донченко, психодіагностика Леоніда Бурлачука й культуролога Сергія Кримського, історика Андрія Мартинова й політолога Юрія Романенка.

Статус. УША – це відкрите за своїми ідеями й складом учасників науково-громадське об'єднання представників різних галузей науки, які з позицій архетипів колективно-несвідомого розглядають актуальні проблеми теорії та історії публічного управління, становлення й розвитку механізмів публічного управління і служби в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Ініційовані 2010 року як основна організаційна форма об'єднання науковців, щорічні міжнародні теоретико-методологічні семінари (ТМС) «Архетипіка і публічне управління» дозволили об'єднати зусилля майже 200 дослідників із 15 країн світу, а започаткований 2013 року в межах ТМС щорічний міжнародний конкурс молодих учених став

соціальною гарантією сталого розвитку вітчизняної наукової школи архетипіки публічного управління.

Історія становлення та розвитку. Помітними віхами на шляху становлення УША стала реалізація засновниками наступних завдань:

- *створення й адаптація для масових опитувань спеціальних психодіагностичних інструментів, які склали проєктивна «Методика колірних уподобань» (автор – Е. Афонін, 1987) та особистісний опитувальник «БАД» (автори – Л. Бурлачук, Е. Афонін, О. Донченко, 2002);*
- *започаткування соціологічного моніторингу загальносистемних змін в Україні (1992–2018), Росії (2010, 2011) та Білорусі (2010, 2011, 2013);*
- *осмислення, узагальнення та концептуалізація в соцієтальній (1994), циклічній (1996) і, власне, архетиповій (2002–2016) парадигмах даних моніторингових досліджень;*
- *відкриття веб-сторінки УША (травень 2014, <http://usarch.org/>), розвиток якої в перспективі тяжітиме до перетворення на інструмент глобальних соціально-маркетингових досліджень;*
- *популяризація результатів досліджень учасників УША у форматі міжнародного лекторію «Закономірності та особливості Української трансформації» (жовтень 2015 – грудень 2016, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLCiE7UTMLHiNAW5nY7tHQTm6wJeOPWyRy>);*
- *апробація дискусійного майданчика у форматі міжнародного інтернет-клубу друзів Української школи архетипіки (вересень 2016 – квітень 2017, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLCiE7UTMLHiNdM-9MKDe4JC-QyqQsKWyp>);*

- ліцензування в МОН України вибіркової освітньої дисципліни «Архетипіка публічного управління» для циклу професійної підготовки в НАДУ при Президентові України здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (2016);
- ініціація в Україні відкритих лекцій іноземних партнерів УША, згуртування прихильників аналітичної психології К. Юнга (2017–2019);
- започаткування українськомовних перекладів творів знакових послідовників К. Юнга, зокрема: Маффесолі Мішель. Час племен. Занепад індивідуалізму в масових суспільствах / пер. з фр. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 264 с.; до 100-річчя Ґренобльського професора Ґілберта Дюрана готується український переклад його дисертаційної роботи «Антропологічні структури уявного» (1960).

Основні наукові здобутки Української школи архетипіки

За період існування школи автори-учасники УША опублікували понад 420 наукових статей у вітчизняних періодичних виданнях, підготували серію монографій, захистили низку кандидатських і докторських дисертацій.

Серед наукових напрацювань школи:

Монографії та частини монографій

1. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. Суспільний розвиток від Різдва Христового = Social development AD : монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2000. 312 с. : укр., англ. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 1). URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/Soc_Devel_2000.zip.

2. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) : монографія / Українське товариство сприяння соціальним інноваціям ; Відділ інформаційно-бібліотечного забезпечення Апарату Верховної Ради України. Київ : Видавець Парапан, 2002. 352 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 2). URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/VelykaRoztoka.pdf.
3. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. Соціальні цикли: історико-соціологічний підхід : монографія. Київ : Золота миля, 2008. 504 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 5). URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/soz_zikl.rar.
4. Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство: сутність, генеза та вплив на державну політику України : монографія / за наук. ред. Е. А. Афоніна ; НАДУ ; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. Київ : ВАДНД, 2016. 300 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 18).
5. Бутирська Т. О. Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 484 с.
6. Донченко О. А. Архетиповий менеджмент : монографія / НАПН України ; Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 264 с.
7. Донченко Е. А. Социетальная психика : монография / НАН Украины ; Институт социологии. Киев : Наукова думка, 1994. 208 с.
8. Донченко О. А., Романенко Ю. В. Архетипи соціального життя і політика : монографія. Київ : Либідь, 2001. 334 с.

9. Крымский С. Б. *Философия как путь человечности и надежды*. Киев : Курс, 2000. 308 с.
10. Крюков О. І. Інституалізація політико-управлінської еліти. *Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення* : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 252 с. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/Krukov_political.pdf.
11. Мартинов А. Ю. *Історична соціологія (циклічна парадигма)* : монографія / за наук. ред. Е. А. Афоніна. Київ : УАІД «Рада», 2004. 288 с. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Martinov_sociology.pdf.
12. Новаченко Т. В. *Архетипова парадигма керівника в державному управлінні* : монографія / за наук. ред. Е. А. Афоніна ; НАДУ при Президентові України ; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. Ніжин ; Київ : Видавець Лисенко М. М., 2013. 320 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 13). URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Novachenko.pdf>.
13. Радченко О. В. *Суспільні цінності в системі державного управління (категоріальний аспект). Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення* : монографія. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. С. 29–48. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Radchenko.pdf>.
14. Суший О. В. *Психосоціальна культура державного управління* / за наук. ред. Е. А. Афоніна. Київ : Світогляд, 2012. 344 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Sushiy.pdf>.

Спеціалізовані збірники наукових праць

15. *Українська школа архетипіки: публікації за період 2010–2016. Електронна бібліотека НАДУ при Президентові України*. URL: <http://www.academy.gov.ua/?lan>

g=ukr&filtername=&filterautor=&filtertipvid=13&tip=dop
&page=78&tipn=library.

Публікації у фахових періодичних виданнях

16. Афонін Е. А., Суший О. В. Закономірності та особливості української трансформації. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 94–108. URL: <http://panorama.niss.gov.ua/content/articles/files/12s-1456310188.pdf>.
17. Афонін Е. А., Донченко О. А., Антоненко В. О. Психокультура України: «помаранчевий перехід». *Соціальна психологія*. 2006. № 4. С. 77–93. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=60&c=1281>.
18. Афонін Е. А. Розвиток України: макросоціальний підхід. *Віче*. 1996. № 1. С. 45–55.
19. Афонін Е. А., Балакірева О. М. Функціональна і компетентнісна готовність державних службовців України до здійснення публічного адміністрування в умовах демократії. *Український соціум*. 2015. № 1. С. 7–22.
20. Афонин Э. А., Суший Е. В. Архетипика как новое научное направление междисциплинарных исследований проблем государственного управления. *Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации*. Ч. 3. Москва : Изд-во МГУ, 2011. С. 111–122.
21. Афонин Э. А. Цвет и психика = Color and Psyche. *Аэропорт*. 2006. № 1. С. 52–55. URL: <http://afonined.livejournal.com/1179.html>.
22. Кримський С. Б. Архетипи української культури. *Вісник Національної академії наук України*. 1998. № 7–8. С. 74–87.

Навчальна література

23. Афонін Е. А. Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління. *Концепту-*

альні засади взаємодії політики й управління. Київ : Вид-во НАДУ, 2010. С. 265–289. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Konzept_zasadi.pdf.

24. Соціальна глобалістика = Социальная глобалистика : навчальний посібник / Національна академія державного управління при Президентові України ; Воронежський філіал Російської академії народного господарства і державної служби при Президентові РФ ; Українська технологічна академія ; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям ; за наук. ред. Е. А. Афоніна, В. Д. Бондаренка, А. Ю. Мартинова. Київ : Освіта України, 2011. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 11). Електронні дані : текст парал. укр. і рос. мовами ; 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. Системні вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97–2000 ; CD-ROM дисковод ; мишка. Загол. з екрана. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Globalistika.rar>.

Інші публікації УША (Library of archetypes) доступні за посиланням: <https://drive.google.com/drive/folders/1soaitdqqbyNet9ZZitboMARoYb136MkZ>.

Наукове видання

Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 18

Е. Афонін, А. Мартинов

УКРАЇНСЬКЕ ДИВО: ВІД ДЕПРЕСІЇ ДО СОЦІАЛЬНОГО ОПТИМІЗМУ

Редактор *С. П. Залозна*

Літературний редактор *Ю. М. Суховець*

Макетування *П. В. Гальченка*

Художнє оформлення *О. Я. Остапова*

Підписано до друку 08.08.2019. Формат 60×90¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Georgia.
Ум. друк. арк. 18,5. Зам. № 19-03. Наклад 500 прим.

Видавничий дім «Києво-Могилянська академія»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 6795 від 10.06.2019 р.

Адреса видавництва:
04070, м. Київ, Конtrakтова пл., 4
Тел./факс: (044) 425-60-92
E-mail: realization.ukma@gmail.com
<http://www.publish-ukma.kiev.ua>

Надруковано у друкарні «7БЦ»
м. Київ, вул. Виборзька, 84

Афонін Е., Мартинов А.

А 94 Українське диво: від депресії до соціального оптимізму. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 296 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 18).

ISBN 978-966-518-756-1

У монографії концептуалізовано результати багаторічних теоретичних і моніторингових досліджень Української школи архетипіки (1992–2018), у яких використано авторські архетипні методики діагностики трансформаційних змін української свідомості. На основі узагальнення отриманих даних та закономірно очікуваних стрибкоподібних якісних змін у суспільній свідомості сформульовано оптимістичний прогноз найближчого розвитку України. Розкрито роль позитивного мислення для взаємодії людей в умовах сучасного «токсичного» інформаційного середовища. Здійснено спробу відшукати в нинішньому надмірному песимізмі джерела соціального оптимізму, нових колективних смислів та передумов сталого розвитку України у новітній, глобалізованій, системі людства.

Адресовано всім, хто прагне змінити себе і світ на краще.

УДК 316.64(477)(02)